

Freiherr v. Ende-Miljessnitz.

INDEX.

De F. dificatione ex amulatione.	19
Aquila Lege et Damno dato.	18.
Affectionis pectus in castigibiles non.	17.
Arbis Emptio num.	13.
Ademitione legitima.	12.
Antiquitate Medicinæ.	32.
Ablati sceptri à Juida.	40.
Apost: Pauli Itinerarium.	27.

De Crimine Magid.	20.
Carcerem et supplicium Joh. Baptistæ	28.
Comitum Wettinens. origine.	22.
Christiano spe primò.	23.
Embris et Teutonis.	37.
C. J. Cas. advers: Ariopistum aliag gesta bello.	38.
C. Pompej. M. expedit: judaica.	40.
C. Silio Italico poeta.	45.
Cultoris germani a initia.	33.
Commend. elegant. litter.	35.
Contentio moru cum jure fer.	8.
Contraria protes: facto.	16.

De Bonitatis praesentione.	3.
Beneficentia sps interpret: dl. 3. B. 7.	
Bella C. J. Cas. advers: Germanos.	38.
Barbaroru incursionibz.	42.

De Damno dato.	18.
Diploma donationis Ottonis de Ben. super civ. Wettin. d. 1288.	22.
Unicum et Electorum Sax: suc- cessione Comitum Wettinens.	24.

E.
De, Entionum Actis. 13.
Evang. Ipsi iure circa sepultura. 5.
Electionis litteratura com end 35.
Electori et Ducum Saxonie successio-
ne comitu Wettinens. 2. 21.
Excidio Sodoma. 24.

F.
De, Fide juridica. 2.
Fideiussore indemnitate. 15.
Facto contraria protestatione. 16.
Fatis latina lingua. 31.
Flavianatherodun Historia. 39.
Fungibilium reru pretio. 14.

G.
De, Germanorum Homines propri-
is et liberis. 9.
Germania Cultoris initia. 13.

H.
De, Historia Flavian Herodum. 39.
Historiarum et Regnum primor-
pio. 21.
Homines proprijs et libe-
ris Germanorum. 9.
Honoris titulis, 17.

De Juridica pietate,	1.
<i>fide.</i>	2.
Jura Majest. circa sacra et unionem Eccl ^e .	4.
Jura protestantium.	4.
Jura Sp ^{er} um Swang. circa spulchra.	5.
Imperij Statutum potestate legisla.	6.
Fora extra jus commune.	6.
Juris scripti et moru ^m contentio.	8.
Interpret. benef. Epis.	7.
Fid ^e amicitatis fidejussore.	15.
Itinerarium S. Pauli et apostoli.	27.
Imperio Colonjens.	36.
Gratia cultoris Germania.	33.
Italia limora origine.	47.
Incurfibus barbarorum.	47b.
Interpret. sig ^{il} l ^o rum.	26.

M.

De Majest. jure circa sacra et unionem 4.	
Eccl ^e protestant.	
Mortu et Juris scripti contentio.	8.
Flagra crimine.	20.
Melioru ^m litteraru ^m restitutione.	34.
Medicina origine et antiqu.	32.

L.

De, litterarum melioru ^m restitutione	
Lucubrationibus veterum	34.
litterarijs Aedij Romanoru ^m	29.
latina lingua factis.	30.
lingua Italica origine.	31.
Lutheri pathmo in arce Wart ^{burg}	
burg p ^{ro} p ^{ri} e Isenacū.	28.
Legitima viventi.	11.
Legitima Nonicom adatione.	27.
Liberis hoib ^{us} Germanoru ^m	9.
Legislatoria potestate Statu ^m	
Imperij extra jus commune.	6.

N.

De Nonicom causis ad imendi legitima	
	11.

De Origine Comitatus Wettinens. 21.
Origine et antiqu. Medicina. 32.
Origine lingua Italica. 42.
Ottonis de Brem. diplom. p. per
Civitatem Wettin. 1288. 22.

P.
De, Sathmo Lutheri. 25.
Pietate juridica. 1.
Præsumptione bonitatis. 3.
Principum Evang. jero circa solen,
nia sepultura. 5.
Principis interpret: benefic. 7.
Proprijs Germanor. hostibz. 9.
Potestate legis latonia. 6.
Imperij q̄tra jus commune. 6.
Prætio affectionis in res fungibiles non
cadente. 14.
Protestatione facta q̄tra iura. 16.
Primo Principe Christiano. 23.
Pompæ. Exord. Judaica. 40.
Principio Regnor. et Hist. 41.

De Pauli et apostoli Itinerario. 27.
Polynro Imperio. 36.
Primis hostibz Rom. ex Germ. 37.
Poeta Casulari C. Jylio Italico. 43.

R.
De Romanor. primis Hostibus ex
Germania. 37.
Romanor. studij litterar. in
urbis et provincijs. 30.
Regnor. et Hist. principio 41.

S.

De. Statuum Imperij potestate legislatoria q ^{ue} sunt.	6.
Reputatio solemnitate iure spu.	5.
Schadlos burgen.	15.
Successione Ducu et Elect: Saxo.	40.
in Com. Wettin.	41.
Septuaginta interprete fibg.	26.
Supplicio Joh. Baptista.	28.
Studijs Rom. literarijs. in Urbe et provincijs.	30.
Sodom exordio.	44.

T.

De Tutelis.	10.
Titulis honorum.	17.
Teutonibus et Cimbris	37.

II. V.

De. Vera pietate iudicia.	2.
Vindicta Senis Majestatici circa facta quomodo per se ad protestat: fuit unenda.	4.
Viventis legitima.	21.
Vigilijs et hucubrationibus Vete: rum,	29.

Handwritten text in two columns, written in a cursive script. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through from the reverse side of the page. A vertical red line runs down the center of the page, separating the two columns. There are some faint red markings at the top of each column, possibly initials or page numbers.

p

IIIX.

DISSERTATIO JURIS PUBLICI.

MORUM
CUM
JURE SCRIPTO
CONTENTIO,

QUAM

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DN. FRIDERICO WILHELMO,
REGNI BORUSSICI HEREDE &c. &c.

Publico Eruditorum Examine submittit

JOHANNES FRIDERICUS BACHOV,
LIBER BARO AB ECHT.

PRÆSIDE

D. CHRISTIANO THOMASIO, Jcto,
CONSIL. REG. BORUSS. ET PROF. PUBL.

Ad diem 14. Octobr. Anni M DCC I.

H. L. Q. C.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,
Literis CHRISTOPH. SALFELDII, REGIMIN. REG. BORUSS. Typogr.

XII
Serenissimo Principi ac Domino,
DN. FRIDERICO,
Duci Saxoniae, Juliae, Cliviae, Montium,
Angariae & Westphaliae,
Landgravio Thuringiae,
Principi Hennebergiae,
Comiti Marcae & Ravensburgi,
Dynastae in Ravenstein & Tonna,
Domino suo Clementissimo

leve hocce

Academicorum studiorum specimen subiectissimo
animi cultu sacrum esse jubet

JOH. FRIDERICUS BACHOV

Lib. BARO ab ECHT.

SERENISSIME PRINCEPS,
DOMINE CLEMENTISSIME.

Uæ ab ineunte ætate animo infedit,
Serenissimi Nominis Tui submissa
veneratio, a Parentū exemplo mo-
nitisque hausta, & virtutum Tua-
rum, quibus inter Europæ Principes rerum-
que Dominos fulges, splendore mirifice
confirmata: ea nunc demum prodire in lu-
cem, hominumque se exponere oculis,
omnem impatienter ferens moram, gestit.
Non est, quod dubites, DOMINE CLE-
MENTISSIME, eo Te Tuarum ditionum
gaudere munimento, quod firmissimum
præstantissimumque esse, magno consensu
rerum civilium magistrī condocent, benevo-
lentiæ Tuo Imperio subjectorum; cum omnes
clementiæ prudentiæque Tuæ uberrimis,
quos quotidie percipiunt, fructibus, permoti,
tenuerim animo erga Te jam pridem con-
ceperint amorem. Hunc autem maximum

sane in iis esse oportet, quibus concessum
est paulo propius ad hoc justitiæ, modera-
tionis, omniumque virtutum magno Princi-
pe dignarum templum accedere, cum lucu-
lentissima certissimaque veræ & non fucatæ
virtutis documenta in Te conspiciunt. Quis
ergo meus in Te animus esse debeat, quanta
virtutum Tuarum admiratione percussus,
quanta veneratione perfusus, facile ipsemet
intelligis; SERENISSIME PRINCEPS,
& ego quoque si dissimulare hoc vellem, tan-
to majori me obstringerem crimine, quanto
longius, dum publice hoc profiteor, ab omni
adulationis suspicione sum remotus. Nec
ægre feres, scio, hunc à me publica quadam
significatione prodi animum, qui boni quo-
que Principis esse ducis, in quo Te minime
falleres ipsa docet, delectari civium in rerum
Dominum studiis, nec aspernari, quæ sui af-
fectus devotiq; animi extare volunt monu-
menta. Rursus tamen nec ludicris aut inani-
bus Te capi, exploratum cognitumque ha-
beo,

beo, qui illorum mos est, qui regnandi gen-
tiumque fata dispensandi artes ignorantes
amore prosequuntur, qui odio digni erant,
in minimis ponentes, qui præ cæteris placere
debebant. Non potest namque hoc in illum
cadere, quem vel minima suorum cura tan-
git, ne dicam, qui totum se civium ditionum-
que à DEO sibi conceditarum, commodis
promovendis consecravit, quæ propria Tua
& peculiaris laus est. Illorum contra Tibi
probantur studia, qui quod rectum quodque
honestum est, sectantur, qui posthabitis suo-
rum commodorum rationibus, comuni omni-
um saluti patriæque rebus & conservandis &
stabiliendis se ipsos & labores suos vigilasque
dicant. Ex quo etiam statim, quæ meæ essent
partes, si Tibi, DOMINE CLEMENTISSI-
ME, haud displicere vellem, intellexi, non in
otio transigere vitam, aut iis artibus, quæ deli-
ciis saltem Principum vel externo aulæ splen-
dori augendo inserviunt, sed honestati cum
primis bonæq; litare menti & litteris excolere

animū, & perpolire, & ad civiles actus atq; ne-
gocia rite adminiftranda aptum reddere. Hoc
ergo mihi datum, imo injunctū credidi, quam-
primum per ætatem rationes mecum subdu-
cere, meisq; ipse consulere rebus potui, ut
voluptatum blandimentis pariter ac finiftris
atq; ineptis illorum judiciis, qui animum ad
honestā erudire turpe & generosa mente
indignum censent, se ipsos ingenuæ & gene-
rosæ mentis valde inopes demonstrantes,
procul faceflere juffis, litterarum strenue in-
vigilarem studiis, iisq; sacris operarer, quæ
fui contemptum nunquam non per totam
vitam ulcisci mirifice solent. Ad quod non
magis arcano quodam naturæ instinctu, mo-
nitisq; & cohortationibus parentum, quam
incredibili desiderio, Tibi, **SERENISSIME**
PRINCEPS, me probandi, me adductum,
lubens profiteor. Nec mei hætenus me pœ-
nituit instituti, qui, quo diligentius littera-
rum pertractavi studia, eo certior factus sum,
ad commoda Principis augenda, gloriamq;
Eius

Ejus tuendam, imo res omnes rite pruden-
terq; administrandas, hunc demum idoneum
esse, qui non hospitem plane aut rudem ex
bonarum mentium officinis, domum secum
retulit animum. Non equidem tam mihi ipse
placeo, ut eum, ad quem & vota & labores
mei comparati fuerunt, me consecutum esse
finem affirmare ausim: certissimum namq;
hoc esset argumentum, me ne primis quidem
veræ sapientiæ elementis initiatum esse: nec
tamen omne me frustra consumsisse tempus,
literis bonisq; artibus destinatum existimo.
Cum vero probe intelligam, quam lubricum
sit, sua hic stare sententia aliorum me com-
mittere iudicio, edito levissimo hocce aca-
demicorum studiorum specimine, nec à re-
bus meis, nec ab ætate alienum duxi. Hoc
autem cum nemini sacrum esse jure meritoq;
debeat, quam illi, cui tum cætera omnia, quæ
à mortalibus proficisci possunt, tum ipsam
quoq; animum, qui ad colligendos hosce ex
litteris studiisq; bonis fructus me impulit, de-
beo,

beo, Tibi SERENISSIME PRINCEPS,
DOMINE CLEMENTISSIME, quicquid
demum hocce est, quod quam leve sit, ipse
quam rectissime intelligo, offero, consecro,
devooveoque, in æternum submissi cultus ob-
sequiique monumentum. Fateor, nihil in hac
qualicunq; commentatione occurrit, quo ad
singularis eruditionis & ingenii excellentis
laudem assurgere queam; dubitare Te tamen,
DOMINE CLEMENTISSIME, non sinet,
me relictis procul vanis & inutilibus, iis po-
tissimum litteris animum imbuere conatum
esse, ex quibus aliquando usus aliquis ad plu-
res, maxime autem ad Tuas quoq; ditiones
redundare potest. Atque hoc si obtinero,
omniū meorum me damnatum votorum exi-
stimo, quorum huc tandem summa, precibus
quoque quotidianis supremo Numini comen-
danda redit, ut secundos semper prosperosq;
rerum experiaris successus, & lætus omnique
felicitatis genere abundans, quam diutissime
rebus mortalium intersis.

DISSER-

DISSERTATIO JURIS PUBLICI.
M O R U M
CUM JURE SCRIPTO CONTENTIO.

§. I.

Varie se torquere solent Interpretes Occasio di-
Juris Romani in exponendis textibus spuationis.
quæ de comparatione legum scripta-
rum & consuetudinis agunt. Dicit enim
Julianus *l. 32. pr. de legibus*: *in iis causis*
demum, de quibus non utamur legibus scri-
ptis, id custodiri oportere, quod moribus & consuetudine in-
ductum est, & tamen statim addit §. 2. In veteratam consue-
tudinem pro lege non immerito custodiri: & mox; ipsas leges
non alia ex causa nos tenere, quam quod judicio populi receptæ
sint: item: rectissime receptum esse, ut leges non solum suffra-
gio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetu-
dinem abrogentur. Imperator vero Constantinus l. 2. C. que
sit longa Consuet. profitetur: Consuetudinis equidem, ususque
longævi non vilem esse autoritatem, verum non usque ad eo sui
valitorem momento, ut aut rationem vincant, aut legem.
Sunt etiam alii, qui tantam esse vim consuetudinis sibi
per-

A

persuaserunt, ut etiam in Monarchiâ legum efficacia ab approbatione subditorum dependeat, adeoque ante omnia doceri debere volunt ab eo, qui vel legem vel statutum, etiam à Principe confirmatum allegat, utrum lex vel statutum sint usu recepta. Alii contra legem à sola principis voluntate pendere adstruunt, & ita ad sui efficaciam nequaquam requirere approbationem populi, quinimò, etsi probetur legem usu non esse receptam, vel tamen illam probationem non impedire debere iudicem, quò minus pro lege pronuntiet, vel certè tum præsumendum esse, quod princeps voluntatem suam mutaverit. Alii leges scriptas non usu seu desuetudine sola tolli posse cum Juliano statuunt; alii contra Julianum intellexisse per desuetudinem affirmant non simplicem legis non usum sed usum contrarium. Ut denique antinomialiam tollant inter legem Juliani & legem Constantini, alii tempora liberæ Reipublicæ jubent distinguere à temporibus Monarchicis, ad illa respexisse Julianum, ad hæc Constantinum; alii Constantinum explicant, quod consuetudo non vincat legem subsequenter, vincat tamen præcedentem; alii docent, quod nec præcedentem vincat, si modo expressè contrariam consuetudinem improbet; alii aliter nodum solvere conantur. Plerique vero ex his juris Romani Doctoribus in proponenda ista doctrina multum quidem afferre solent notitiæ legum Romanarum, at civilis prudentiæ parum, ex cujus tamen fontibus doctrina ista erat deducenda. Atque id vel inde apparet, quod totam doctrinam de jure consuetudinis & observantiæ, seu de differentia inter jus scriptum & non scriptum, axiomatibus suis & brocardicis ac requisitis ita confusum reddiderint, ut vix ulla assertio in ea remanserit,

ferit, quæ cum traditis veræ ac sanæ philosophiæ, cujus tamen se sacerdotes esse cum Ulpiano gloriantur, conveniant, ut latius hæc omnia deduxit Dominus Præses in *dissertatione de jure Consuetudinis & observantia*. In qua et si etiam utrumque textum & Juliani & Constantini periphrasi succincta exposuerit, & de variis illis Doctorum sententiis breviter sententiam suam dixerit, visa tamen mihi fuit illa doctrina de contentione Morum cum Jure scripto non indigna, de qua, dum abutum ex hac Alma Fridericiana paro, loco speciminis diligentia meæ & profectuum, disquirerem ulterius.

§. II.

Neque ab initio mirabitur benevolus Lector, quod *Cur dissertatio hac ad jus publicum sic relata.* dissertationem de materia, de qua tamen omnes commentarii ad Institutiones & Pandectas & Codicem loquuntur, qui uno ore ad Jus privatum manuducunt, in titulo ad Jus publicum retulerim. Præterquam enim, quod etiam in Jure Justiniano agatur de Jure publico, id utique in confesso est, doctrinam de legibus non pertinere ad controversias privatorum, de meo & tuo disceptantes, sed respicere statum publicum & nexum impèrantium aut parentium. Accedit, quod etiam scriptores Juris publici sæpe in doctrinâ hujus quæstionis hæsitasse deprehendam, dum erroneas quasdam doctrinas, alias satis palpabiles, vel ex solâ aut præcipuâ hac ratione dediscere nolint, quod videant, pro iis facere leges quasdam publicas Imperii Germanici non expressis legibus aliis abrogatas, aut quandoque etiam aliis legibus publicis novioribus repetitas. Itaque ut in exponendis fontibus hic unice respiciam ad doctrinam civilem & Jus Gentium publicum, ostensurus, qua ratione mores etiam in Re-

publicâ Monarchicâ possint variis ex causis prævalere legibus, & quam dilucidè sapientes Græci ac Romani, aliorumque populorum veritatem hujus assertionis agnoverint; ita in ostendendo usu doctrinæ paucis excusam ad controversias illustres Juris publici Germanici, ex istis exempla petiturus illustrantia veritatem thesium mearum. Quare nemo à me ulterius expectabit, ut testimonia ex Jure Justiniano aut Interpretibus hujus juris afferam, cum non mihi solum, sed & plurimis cordationibus hodiè satis constat, Jus Justinianicum in doctrinâ Civili & Jure Gentium exiguum, in Jure vero publico Germanico nullum habere usum. Et loco interpretum juris Romani convenientius erit alios melioris notæ scriptores Romanos & Græcos subinde in medium proferre.

§. III.

*Summa dicendorum.
Tria genera contentionis morum cum jure scripto.*

Et si vero ea, quæ ab initio diximus, ostendant, Jctos in isto dissensu ad duplicem potissimum respicere morum contentionem cum jure scripto, si videlicet lex scripta consuetudinem tollere nequeat, aut à consuetudine tollatur, id est, si vel in usum venire nequeat ob nimis radicatam consuetudinem præsentem, aut in usu esse desinat ob mores subsequentes contrarios aut plane diversos; non peccabimus tamen credo, si in disquisitione præfente addamus tertium & quidem præcipuum contentionis membrum, in quo mores non legibus saltem quibusdam, ut in modo memoratis duobus casibus fiebat, sed omni planè juri scripto controversiam movent. Nam non minus fuit ab eruditis disputatum, an præfectoribus, an legibus scriptis uti in Republica. Igitur ordine dicemus de singulis, primo de contentione morum

rum cum jure scripto in universum, tum de contentione morum cum lege scripta, quæ mores tollere vult, denique de contentione morum legem tollere intendentium.

§. IV.

Primum contentionis genus quod attinet, ante omnia moneo, distinguenda esse in statu quæstionis, quæ observata pluribus esse confusa. Non absoluta quæstio est, an leges vel mores boni sint; vel mali, sed comparata, utrum altero sit melius intuitu Reipublicæ. Quem admodum enim nullum est dubium, dari pariter leges bonas & malas, uti mores vel boni vel pravi sunt, ita non putandum est, ac si, qui moribus in hac controversia præ legibus favent, scriptas leges detrimento esse Reipublicæ asserant, cum gradus sint inter bona, & bonum minus non ubique induat naturam mali. Nam, haud dubie qui leges scriptas præferunt moribus, propterea non debebant mores aut carentiam legum scriptarum asserere esse damno Reipublicæ, etsi nonnulli, ex neglecta hac observatione id faciant. Dum vero Rempubicam hic considero, Monarchiam non excludo, sed & de hac disquirendum esse puto: Utrum melior sit status, ubi Reges absque jure scripto omnia manu gubernant, an ubi leges scriptæ modum, secundum quem Rex pronuntiaturus sit, & quem, ceu normam sequi debent judices inferiores, præscripserint? Porro nec id omittendum erit, non solum hic comparandas esse leges & mores ad Rempubicam, sed & intuitu Reipublicæ mutuam comparationem esse instituendam ad leges seu mores: Utrum nempe præsumenda sit melius esse constituta Respublica, si moribus solum utatur absque jure

prima quæstio: An præferendi sint mores in genere legibus scriptis. Notanda quoad statum controversiæ.

scripto, an verò si insuper leges scriptas habeat. Unde si mutuam hanc collationem Reipublicæ & legum accuratius paulo pensitare velis, is evadet distinctior, quam vulgò formatur, status controversiæ. Utrum mores, an vero leges sint bonum Reipublicæ ordinarium an extraordinarium? Adeoque quæstio hæc resolvetur in duas. Primò Quodnam sit Reipublicæ sanæ bonum, utrum leges scriptæ an mores? Deinde: An Reipublicæ ægro- tantis medicina aptior sint mores non scripti, an leges scriptæ? Hæc si in prima contentione morum cum jure scripto observata sint, credo non difficulter rem expediri posse, etsi alias non sim nescius, nullas quæstiones esse difficiliore determinatu quam comparativas, cum in his facile in utramque partem quid differi possit.

§. V.

*Prestat rem-
publicam bo-
nis moribus
uti, quam
bonis legibus.*

Etsi igitur non desint autores pro utraque sententia, quos nec allegare omnes expediet, cum evolvendi eos tempus nobis non sit, (*vide interim quos allegat Besold. Op. Polit. lib. 6, p. 128. seq. conf. Bernegg, quæst. ad Tacit. de mor. Germ. qu. 112. & 113.*) doleo tamen valdè, quod videam, non solum Reverendos Theologos, sed & eximios Jctos ac Philosophos Legibus scriptis præ moribus & pal- mam dare, & in jus non scriptum tanquam omnino res mala sit, in vehere. Si distinctionem boni in ordinarium & extraordinarium (expositam à Domino Præfide *Part. 1. Ethic. c. 1.*) non neglexissent, (quod tamen communi vitio seculi magis, quam ipsis proprio adscri- bendum est,) & si simul cogitassent, quod bonum extraordinarium sit malum ordinarium & vice versa, seu quod medicina noceat homini sano, & quod ea quæ homini sano salubria sunt, noceant. ægro-

ægotanti, haud dubiè falsam sententiam pro vera non defendissent. Itaque ne eundem nævum committam, ita distinctius meam sententiam de primâ contentione morum & juris scripti licebit efferre: Boni mores in societate quâcunque & ita etiam in civitate indicant, societatem illam esse sanam, & quamdiu in hoc sanitatis statu manet, non opus habet legibus scriptis. Quod si vero respublica valdè ægroret, & malis moribus sit penitus infecta, tunc rarissimè emendari potest per leges non scriptas, sed magis conducit, si scribantur leges, etsi & hæc medicina sit plerumque insufficiens, & præstet malos mores per bonos mores ejici absque lege scripta, quemadmodum mali mores ejecerant bonos absque scriptâ lege. Quæ omnia si in compendium velis redigere; illa inde nascitur propositio: PRÆSTAT, REMPUBLICAM BONIS MORIBUS UTI, QUAM BONIS LEGIBUS.

§. VI.

Atque ut omne eâ de re tollatur dubium, age videamus originem legum scriptarum, & utrum boni mores antiquiores sint bonis legibus, an hæc illos antiquitate vincant. Quod si enim boni mores legibus scriptis sunt antiquiores, & per eas bene se habuit respublica, patet, quod Respublica ad beatitudinem suam non opus habeat scriptis legibus, quod si contra statim ab initio Rerum publicarum constitutarum leges in scripturam redactæ fuerunt, & adeò nè ad momentum quidem Civitates sine legibus scriptis commodè subsistere potuerunt, valdè evidens reddetur præstantia juris scripti præ moribus,

§. VII.

§. VII.

*Qua in re
preferenda
est historia
sacra histo-
riis Græco-
rum vel Ro-
manorum.*

Ut autem & hic quid sani proferamus, non imitabimur pravos mores eruditorum, in rerum originibus exponendis ad antiquas Græcorum & Romanorum fabulas ferè unice, certè primariò, provocantium, aut etiam sæpè, quæ ipsi Græci ac Romani satis perspicuè de origine rerum speciali intuitu gentis suæ tradunt, ex nimia superstitione ad origines totius generis humani extendentium, quia videlicet iis omnia sordent, quæ non Græca & Romana sunt, ita ut & sputa Græcorum & Romanorum præferant saluberrimis aliorum populorum doctrinis. Nec imitabimur tamen etiam Legulejos, aut Rabulas vel viros aliàs obscuros, qui ultra Locos communes, Tabulas aut manuscripta sua vel etiam Glossatores & Compendia non sapiunt, & antiquitates pariter Græcas & Romanas tanquam ad studia legum nihil aut parum pertinentes alto supercilio contemnunt. Medium tenuere beati. Ducem in hâc re sequemur historiam sacram, quâ præstantiorem in doctrinâ de rerum originibus librum non habemus. Ex hâc postea partim Græcorum & Romanorum errores refutabimus, partim facem accendemus iis, quæ apud Græcos aut Romanos vel verè tradita sunt, vel umbram saltem aliquam veritatis retinuerunt.

§. IIX.

*Respublica
Antediluvia-
na jure non
scripto per-
petuo fuere
usa.*

Igitur ut ante Rempublicam haud dubiè leges scriptæ non fuere, (in familia siquidem legibus scriptis non esse opus mox dicenda docebunt,) ita sacræ literæ ostendunt, & Dn. Præsès *in lectionibus publicis de jure decori & in disputatione nuperrimâ de liberis & servis*, amplius docuit, civitatem primam non ex ductu naturæ, ut Philo-

CUM JURE SCRIPTO CONTENTIO. 9

Iosophia Aristotelica hætenus in Academis voluit, nec ex metu justo improborum, ut alii putarunt, sed à corruptâ ratione Caini & metu injusto proborum ortum duxisse. At in Republicâ Cainiticâ maximè vero simile est longo tempore, uti in primâ origine aliarum Rerum publicarum factum esse mox videbimus, omnia manu regiâ & ex arbitrio Caini ac seniorum fuisse gubernata, præcipuis cum ratio ostendat, primam Rempubli- cam necessariò valde fuisse simplicem, solâ agricultura ac pecuaria contentam, pedetentim vero magis magisque cultam. Quo simplicior autem respublica est, eo simpliciores mores habet, quo simpliciores vero mores habet, eò minus indiget legumlatione. Nam quo simpliciores sunt mores, eo minus corrupti sunt, & quo moratioris gentes fuerunt, eò magis depravati fuere cor- rû mores, unde jam alibi notavit Dn. Præses *(in not. ad Mon- zamb.)* Barbaras gentes semper fuisse virtuosiores mo- ratorib⁹ populis, quod & insuper autor libri sapientiæ, ubi de diversis idololatriæ specieb⁹ agit, & Divus Paulus Apo- stolus in Epistola ad Romanos prioribus capitibus de- monstrant. Boni vero mores non opus habent legibus vel scriptis vel alio more publicatis, sed pravi. Porro et si nullum sit dubium, Respublicas Cainitarum pede- tentim, potissimum verò tempore Jabalis, Jubalis, & Tu- balcaini moratioris & ob dicta etiam pejores fuisse fa- ctas, & præterea verosimile sit, successu temporis etiam progeniem Sethi seu Filios Dei, cum se cum filiis Adami seu prosteris Caini matrimoniis conjungerent, & viros autoritate præditos, stilo vulgari gigantes & tyrannos, progenerarent, autores novarum rerum publicarum, factos fuisse, atque ita malicia magis magisque crescens

B

freno

freno legum habere opus incipiebat, quia tamen nulla scribendi tum erat peritia, non poterant etiam leges illæ primæ in scripturam redigi, sed valde probabile est, eas saltem memoriæ esse mandatas, atque per traditionem ope canticorum ad posteros translatas. Ergo omnes Respublicæ ante diluvii tempora perpetuò jure non scripto usæ fuerunt.

*Eadem de
Rebus publi-
cis post dilu-
vium dicen-
da sunt, us-
que ad tem-
pora Moſis.*

§. IX. Post diluvium docent sacra litteræ, & ostendit ratio Noachū in familia sua tanquam patrem familias non op^o habuisse legibus scriptis, leges vero, quas vulgò Noachidarum vocant, & de quibus integros libros scripsit hosnos Britannia Seldenus, quarumque fragmenta leguntur *Gen. IX.* à Deo absque scriptura fuisse voce publicatas, & probabiliter iterum canticis comprehensas, atque sic ad posteros transmissas, cum nullus sit melior modus res antiquas per traditionem ad posteros propagandi, quam si res memoranda canticis comprehendatur. Et quamvis nullum sit dubium, aucto genere humano Respublicas mox iterum fuisse ortas non solum in posteritate Chami & Japeti, sed & in Semi posteris, eadem tamen rationes, quas in paragrapho præcedente de rebus publicis antediluvianis adduximus, svadent, etiam in rebus publicis postdiluvianis usque ad tempora Moſaica nullum fuisse usum legum scriptarum, quia eadem subest ratio initii & augmenti Rerum publicarum, transitus videlicet à simplicitate ac barbarie ad elegantiam morum & luxuriam, defectus item omnis scripturæ.

§. X.

*Moses pri-
mus legum
scriptarum*

Moses igitur primus legum scriptarum conditor est, quia primus scripturam & scribendi artem invenit. Nec

CUM JURE SCRIPTO CONTENTIO. 11

Nec obstat quod Authore Deo leges illas scriptas condi- ^{conditor}
 derit, nam & autore Deo mores non scripti, boni vide- ^{necessaria-}
 licet & non depravati, ad hæc usque tempora obtine- ^{rum ob ni-}
 rant, unde & de Abrahamo Deus pronunciat, quod jura ^{miscorr-}
 & mores, (non leges scriptas) docturus sit progeniem ^{pros mores}
 suam. *Gen. XIX. 19.* Magna igitur ratio tubesse debet, ^{populi Israe-}
 cur Deus per Mosem uno eodemque tempore, quo ^{litici.}
 scripturæ Autor fuit, simul autor fuit legum scriptarum,
 adeoque scriptura nonnisi propter leges videatur esse
 inventa. Sed quæ alia esse potest, quam quod mores
 populi Israelitici ita fuerint in Ægypto depravati, ut
 nulla spes fuerit bonos mores rursus potuisse introduci
 per bona exempla, cum hæc & fuerint paucissi-
 ma, & exemplis pravis eorumque infinito numero facile
 fuerint suppressa. Multo minus Cantica poterant finem
 antiquum obtinere, cum nemo esset, qui cantica de mori-
 bus Deo placentibus vellet discere & ad posteros propa-
 gare, cum omnes cerebra sua replevisent hieroglyphi-
 cis Ægyptiorum pessimos mores significantium, & can-
 tica etiam talia amarent præ canticis bonis. Nam & ho-
 dienum ita comparatum est cum genere humano, ut qui
 cantilenas amatorias ac similes amant, has potius doce-
 ant liberos suos quam cantica sacra. Hinc & Moses non
 simpliciter proponebat leges scriptas, sed jussu Dei ma-
 gno cum apparatu & terrore miraculoso prius genti Isra-
 eliticæ incusso. Et cum Deus initio leges paucas vellet
 populo proponere, nil nisi amorem Dei & proximi in-
 culcantes, per horrendam tamen vitulationem Deus ad
 justissimam iram permotus, dedit iis plurimas leges,
 primario eo respicientes, ut variis & infinitis ceremoniis,
 purgationibus &c. durities populi aliquo saltem modo
 coer-

coerceretur & ab idololatria eique coherrentib⁹ moribus pessimis avocaretur, quæ adeo cum essent prioribus legibus paucis multò imperfectiores, & ad finem obtinendum non ita perfectè aptæ, ut in hominibus probis sunt boni mores aut in hominibus saltem emendabilibus paucæ eæque simplicissimæ leges, Deus ipse apud Ezechielem vocat præcepta & statuta non bona. *Be fold. op. Polit. lib. 6. p. 134. Spencerus de legibus ritualibus,*

§. XI.

Sed insufficientiam legum ad restaurandos bonos & sanctos mores, quorum recuperationem absque legibus scriptis demum Christus docuit.

Et usque adeò hæc leges scriptæ etsi ad restringendam majorem depravationem summe necessariæ, ad restaurandos tamen bonos mores à sanctis Patriarchis tam antè, quam post diluvium sanctè custoditos, & ad reparandam talibus moribus coherrentem tranquillitatem animi, & summam humani generis felicitatem, ita non fuerunt aptæ ac sufficientes, ut non solum eâ de re testetur historia Mosaica, sed & insuper omnes divinum Prophetarum correctiones, & ipsa Christi ac Apostolorum admonitiones & doctrina idem sæpissimè inculcent; infinitas videlicet historias proponentes inobedientiæ ac rebellionis populi Israelitici, sed & displicentiam Dei super observatione rituum externorum, tanquam finem suum non obtinentium, partim etiam expresse insufficientiam Legis Mosaicæ ad veram beatitudinem acquirendam inculcantes. Venit itaque Christus reparaturus veram generis humani felicitatem, non novus Legislator, neque divino nomine scriptas leges proponens, sed Doctor novus primæ væ felicitatis per Adamum amissæ & per posteros ejus cum majori infelicitate magis magisque permutatæ, ad sanctissimos mores humilitatis & mansuetudinis seu tranquillitatis

litatis sanctissimo suo & divino exemplo adhortans & spem faciens certam, non obstante intima singulorum hominum corruptione, eam tamen per vivam in ipsum ipsiusque meritum fiduciam obtineri posse, atque de inchoatione hujus felicitatis etiam in hac vitâ mores suorum discipulorum sanctos, atque primorum Sanctorum Patriarcharum æmulos, & ipsius exemplum sequentes, testaturos esse, plus videlicet valere bonos mores ex amore boni profluentes quam hypocriticam vitam ex metu pœnæ legibus divinis scriptis dictatâ derivaram. Omnia hæc jam suo tempore prophetico spiritu in summam contraxerat vir secundum cor Dei (ab ipso divino spiritu, non à gnathonibus & parasitis hujus mundi sic vocatus) David Ps. 51. v. 17. & 18. *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem, utique holocaustis non delectaberis, Sacrificium Deo Spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies.* Vide omnino quæ ad istum Psalmum commentatus est B. Lutherus in ejus enarratione jam auspiciis Serenissimi Principis RUDOLPHI AUGUSTI, Brunsvicens. ac Luneb. Ducis, Domini nostri Clementissimi ex authographo iterum recensita p. 39. 40. 41. 43. 44. 57. 58. 59.

§. XII.

Demonstravimus, ut puto, per discursum de origine legum Scriptarum omnia & singula simul verba, quæ supra in fine §. 5. in proponenda sententiâ nositâ paululum prolixius adhibuimus, atque si iterata vice expendo, utrum in iis, quæ à §. 6. hucusque dixi vel minimum possit remanere dubium, nihil deprehendo, quod ulteriori declaratione indigeat, quàm quod aliquo diæsum fuit, scripturæ nullius usum ante Mosen fuisse.

iffe. Quod sanè uti maximi momenti in præsentî demonstratione esse videtur, cum evidens sit, si nulla scriptura fuerit, nullas etiam fuisse vel esse potuisse scriptas leges; ita etiam maximum momentum eidem decedet, si hæc assertio esset falsa. Falsa autem videtur esse, imò falsissima, si communem opinionem eruditorum respicias, docentium, Adamum statim literas invenisse, atque Sethum observationes Astrologicas duabus statuis inscripsisse, aeneæ & lapideæ, item Enochum propheticum scriptum reliquisse, cujus fragmenta, non solum Patribus Christianis primorum seculorum fuerint cognita, sed & nostris temporibus à viris antiquitatum scrutatoribus in lucem è tenebris protracta, ad quod etiam provocet diserte Judas Apostolus in Epistolâ.

§. XIII.

Rationes decidendi.

Sed nihil muto. Nam variis argumentis ostendi potest, literarum usum ante Moÿs tempora nullum fuisse. Initio quidem conveniunt omnes Theologi, quod divinæ veritates ad Moÿs usque tempora conservatæ fuerint per traditionem, cujus assertionis nulla verifimilis ratio reddi possit, si scriptura fuisset in usu. Deinde Moÿs nullum librum citat, qui scriptus fuerit ante ejus legem, sed meminit saltem quorundam canticorum, quæ tum temporis in usu erant, ut è memoriâ non exciderent facta notabilia. Denique nullibi ante Moÿs fit litterarum mentio aut scripturæ ubi tamen, si ea fuisset in usu, maximè eidem fuisset locus. Cum Abrahamus Eleazarum mitteret in Mesopotamiam, ut Isaac uxorem inde adduceret, nullæ literæ ei datæ sunt; ad arduum hoc negotium consummandum, sed ipse

ipse oretenus saltem iustum Domini sui proposuit, *Genes. 24.* Cum Jacob & Laban monumentum extruerent reconciliationis suæ, *Genes. 31.* cum Isaac nomina imponeret puteis inventis, *Gen. 26.* cum Jacob erigeret columnam in Bethel, ubi Deus ipsi apparuerat in visione, *Genes. 28.* nullius inscriptionis fit mentio. Cum fratres Josephi in Ægyptum proficiscerentur & cum Joseph unum ex iis loco obsidis retineret, ut reliquos adigeret ad simul afferendum Benjaminum, nullæ ab his producebantur literæ à Jacobo patre scriptæ, neque Josephus scribebat patri, cum ipsum curaret ad se adduci. Et maxime à vero dissimile est, Josephum hominem pium & moratum tam indecorè se gessisse, & ne verbulum quidem scripsisse Jacobo, ut ei per literas fidem faceret, de vitâ suâ, si scriptura fuisset in usu, unde nec Jacobus volebat credere filiis, usque dum videret apparatus à Filio ad iter commodius aggrediendum simul transmissum, *Genes. 42. 43. 44.* Videatur pluribus hæc demonstrans eruditus scriptor Gallus Jaquelotius *de existentia Dei lib. 1. cap. 23. p. 288. sq.* ubi simul prolixius ad objectiones paragrapho præcedente formatas & ad alias, de libro Jobi, & quod à Mose citetur liber bellorum Domini *Num. c. 21. v. 14.* eleganter respondet. *Conf. eund. cap. 20. p. 241.* & quæ jam alibi docuit Dominus Præses in *observ. Select. T. I. obs. 19. §. 9. 10. 11.*

§. XIV.

Videamus jam quid sanum remanserit in tabulis Philosophiæ Ethnicæ aliorumque scriptorum Græcorum & Romanorum eidem subnixorum. Epicurus & ejus affecla Lucretius communiter taxari solent, quod originem omnis juris in solâ utilitate ponant, eamque

Comparatæ cum doctrinâ nostrâ opinionones Gentilium. Nimirum rati-Epicuri,

rationi naturali opponant. Sed quemadmodum aliâ Philosophiam Epicuri à calumniis Stoicorum aliorumque non infeliciter defendit Gassendus, ita & in hac re eruditè suppetias tulit eidem philosopho in *commentario ad Libr. 10. Diogenis Laertii part. 2. p. 183. seq.* Interim non diffidendum, Epicuri philosophiam miserè errasse in assignandâ origine legum conditarum, dum multas fabulas de seculo aureo, argenteo, & ferreo hic texit Lucretius excerptas à Gassendo *d. l. p. 186. seq.* Quâ in re tamen non deterior est aliis sectis, nam & Platonici & Aristotelici & Stoici, ut mox videbimus æquè ineptiunt. Confer interim, quæ ex Porphyrii libro de abstinentiâ carniûm excerptis idem Gassendus *d. l. p. 188. seq.* Id tamen non imprudenter dixit Epicurus, *apud Stobæum Serm. 41. Positæ sunt leges in sapientium gratiam, non sane ne injustè agant, verum ne injustè in ipsos agatur.* Cum quo convenit Menandri illud *apud eund. Stobæum Serm. 9. si justus es, pro legibus mores erunt*, id quod non multum alienum est ab eo quod Paulus inculcat *1. Tim. 1. justo non esse legem positam. vid. Gassend. ibid. p. 198. b.* Idem inquit Salustius *de bello Catil. Malos mores peperisse bonas leges conf. Alex. ab Alex. dier. genial. l. 6. c. 14. p. m. 609.*

§. XV.

Platonis,

Plato in *Minoe seu de lege f. m. 567. seq.* de optimo legislatore dum inquirat, Lacedæmoniorum leges Lycurgum ante 300. annos, ad tempora Platonis computatos, ex Creta hausisse ait, ex legibus videlicet Minois & Rhadamanti, filiorum Jovis & Europæ. Cum vero Poetæ Tragici Rhadamantum quidem justum Virum fuisse tradant, Minoëm autem ut agrestem, durum atque injustum traducant, ostendit Plato ex Homero &

& Hefiodo, tanquam locupletioribus testibus præ cunctis Tragicis, quod Minos annos novem cum Jove disciplina gratia collocatus sit, & quod idem ab Homero ut Judex mortuorum inducatur, cum tamen nihil horum dicatur de Rhadamanto, causasque ostendit, cur Minos apud Poëtas Atticos malè audiat, quia nempe civitati Athaniensium, etiam tum temporis vel maximè Poëtis omnis generis, & magnam partem Tragicis refertæ, Minos bellum intulerit. Ur adeo Poëta Tragicæ & patriam & se contumeliisistis in Minoa jactis ulcisci voluerint. Unde concludit Plato, Minoëm & Rhadamantum omnium prisorum LLatorum excellentissimos fuisse, & ex hoc loco Platonis postea incautè descripserunt reliqui, qui Minoëm & Rhadamantum primos LLatores faciunt. Nos autem, uti historiam facram meritò fabulis & Platonis & Homeris præferimus, & Homerum, (tremant licet Poëta & Pædotribæ, ac qui Philologorum honestum nomen adhuc hodie malè usurpant,) non aliter consideramus, quam Coryphæum aliquem Phonaſcorum Noribergensium, *der Meister Sanger* (& adeo Johannem Saxonem, Sutorem Noribergensem, jure meritoque suo titulum Homeri Germanici sibi vindicare putamus, Homerum autem, si absque adulatione rem consideraremus, nihil sua virtute convenientius prætere posse arbitramur, quam ut vocetur Græcorum Saxo, *der Griechische Hans Sachs*;) ita, ut ad Platonem revertamur, vel non debebat exponi de primo omnium LLatore, vel, si hæc ejus mens est, non debebant ejus ineptias sequi scriptores posteriores. Agit enim Plato illo loco non de primo LLatore, sed de optimo, & aliud est esse primum LLatorem in

toto orbe terrarum, aliud esse excellentissimum inter
 primos in Græcia. Deinde, etiam si Plato voluerit in-
 dicare primam legum originem, insufficiens tamen ho-
 mini inter Christianos sanæ mentis debebat videri pro-
 batio Platonis: fuit Minos optimus LLator, quia Poëta
 Homerus id dicit contra alios Poëtas. Quid si enim
 proverbium antiquum, quod Paulus memorat, Creten-
 ses (quorum Rex fuisse dicitur Minos) semper fuisse
 mendaces, quis ad Poëtas applicet, juxta vulgatum
 Poëta dictum, quod pictoribus & Poëtis æqualem sed
 perpetuam fingendi potestatem tribuit? Quid si ex i-
 pso Platone *d. l. p. 569.* quis urgeat, Poëtas infensos non
 solum ad vituperandum sed & aliter affectos ad laudan-
 dum esse maximè vehementes? Quid si Paltoni hîc
 quis objiciat, quod non tantum Poëtas Tragicos, sed &
 ipsum suum Homerum, quem hîc Tragicis opponit,
 tanquam insignium omnium Tragicorum Ducem &
 Magistrum in sua Republ. ne quidem tolerare voluerit?
vid. Plat. l. 8. de Rep. in f. & lib. 10. ab init. In eo tamen Pla-
 tonis testimonium sententiam nostram illustrat, quod
 si vel maxime Minos & Rhadamantus fuissent primi
 LLatores, ipse tamen cum Poëtis suis eos non pro pri-
 mis Regibus habeat, sed Saturnum atque Jovem aliosque,
 tanquam Reges priores, agnoscat, & sic mores sub Re-
 gibus, legibus scriptis per memorabile temporis spatium
 priores fuisse simul concedat. Imo si Homerum Platonem
 velimus opponere, nec Minos Homero memoratus
 leges tulit. Homerus enim nusquam utitur legum no-
 mine, quod nullis tum legibus Græciæ populi uteren-
 tur, inquit Cujacius. Nec malè hoc, ut in illa ævi simpli-
 cis innocentia, Leges in facta constituuntur, quia fi-
 tura

futura in incerto sunt, Tacitus. III, Ann 60. Bernegg, ad Justin, lib. 1. c. 1.

§. XVI. Aristoteles quamvis non disertè de primo LLatore quædam tradiderit, in eo tamen, ut sæpe aliàs, à Præceptore suo Platone abit, quod de Rep. l. 7. c. 10. Minoëm quidem tanquam LLatorem laudat, sed Sefostrem tamen Aegypti Regem ac in genere Aegyptiorum, tanquam qui mortalium omnium antiquissimi sint, leges & instituta legibus Minois & Cretensium præferre videtur. Cum tamen non perspicuè de primo LLatore hîc agat, adeoque nobis non contradicat, non est ut in eo refutando nos detineamus. In eo vero doctrinam nostram illustrat Aristoteles, quod supra diximus ante leges scriptas per cæntica fuisse regulas vendi memoriæ mandatas. Ita enim *SeE. 19. Problem. 28. ex interpretatione Theodori Gaza. Cur leges pleræque cantilenæ appellantur? An quod homines prius quam literas scient, leges cantabant, ne eas oblivioni mandarent, quod etiam nostrâ ætate Agathyrhis in more est. Ergo primas quoque posteriorum cantilenarum eodem appellaverunt nomine, quo omnes superiores vocabantur.*

§. XVII. pergo ad Philosophos Romanos, quos inter Cicero Platonicæ sectæ præprimis addictus de Origine Legum ita disserit *lib. 2. de Off. c. 12. Cum tanta vis justitiæ sit, ut ea etiam latronum opes firmet, atque augeat, quantam ejus vim inter leges & judicia & instituta Reip. fore putamus? Mibi quidem non apud Medos solum, ut ait Herodotus, sed etiam apud majores nostros, justitiæ fruenda causa videntur olim bene morati Reges constituti. Nam cum præmeretur inops multitudo ab iis, qui majores opes habebant, ad unum aliquem confugebant, virtute præstantem: quicum prohiberet injuria tenuiores, aequitate constituenda summos*

C. 2. 1177
 In hoc omnia Reip. & Regum cum
 Justin. 2.
 Justin.

cum in finis pari jure retinebat. Eademque constituendarum legum fuit causa, quæ Regum. Jus enim semper quæsitum est æquabile, neque enim aliter esset jus. Id si ab uno justo & bono viro consequebantur, eo erant contenti. Cum id minus contingeret, leges sunt inventæ, quæ cum omnibus semper unæ, atque eadem voce loquerentur. Hic quidem recte Cicero, justitiam aut potius tugam injustitiæ esse causam Legum, sed tamen Leges Regibus cævas esse, adeoque primam Remp. sine LLbus quasi subsistere non potuisse, id falsum est. Apertè autem Cicero in hunc errorem delapsus est, quod putaverit, primam Remp. fuisse Monarchicam, ac bene moratos Reges à viris probis per improbos oppressis fuisse primitus electione constitutos. Quæ in re tamen uti facilè excusari potest Cicero, utpote sacra Veritatis historia destitutus, ita pudere tamen debebat alios Philosophos, qui se Christianos dicunt, quod in Origine civitatis magis Philosophos gentiles, quam limpidos fontes historiæ sacræ sequi maluerint. Et poterat ipse Cicero meminisse, quàm falsa sint, quæ hic scripserat, quod etiam ap. Romanos primitus justitiæ fruendæ causâ Reges constituti sint, si modo recordari voluisset, quod non populus Romanus Regem, sed Romulus potius asylo constituto populum sibi quæsierit, eosque homines non probos, sed sentinam circumjacentium civitatum, nisi forte Cicero populi hujus vilitatem oratorio magis more quam philosophico sub periphrasi inopis multitudinis à divitibus oppressæ, & ad unum aliquem virtute præstantem confugientis, obtegere voluerit.

§. XIIX.

Justinus, Sa-
lustii,

Jungamus statim Ciceroni Justinum, cum ex parte quoad ortum Rerum publicarum & Regum cum-
 Ci-

Cicerone conveniat, quod ad ortum autem legum ab eodem dissentiat. Ita enim incipit suam epitomam. Principio rerum gentium nationumque imperium penes reges erat, quos ad fastigium hujus majestatis non ambitio popularis sed spectata inter bonos moderatio prorebebat. Populus nullis legibus tenebatur, arbitria principum pro legibus erant. Fines imperii tueri magis, quam proferre mos erat, intra suam cuique patriam regna finiebantur. Primus omnium Ninus Rex Assyriorum veterem & quasi avitum gentibus morem novam imperii cupiditate mutavit. Hic primus intulit bella finitimis &c. Bene quod scribat, initio populos sub regibus sine legibus scriptis vixisse, non bene, quod contra rationem & fidem historiae sacrae contendat, civitates per regum electionem ob spectatam eorum probitatem ortas esse. Sed haec communis fabula scriptorum Gentilium plerorumque. Sic Salustius initio belli Catilin. Initio reges, (nam in terris nomen imperii id primum fuit,) diversi pars ingenium, alii corpus exercebant, etiam tum vita hominum sine cupiditate agebatur, sua cuique satis placebant, postea vero, quam in Asia Cyrus, in Graecia Lacedaemonii & Athenienses capere urbes atque nationes subigere, libidinem dominandi causam belli habere, tum demum periculo atque negotiis compertum est, in bello plurimum ingenium posse.

§. XIX.

Videamus jam quid ex porticu Stoicorum afferat Seneca, Seneca, cujus integrum locum ex Epist. 90. non possum non adscribere: Primi mortalium, quique ex his genti naturam corrupti sequebantur, eandem habebant & ducem & legem commissi melioris arbitrio; Natura est enim potioribus deteriora submittere. Mutis quidem gregibus aut ma-

xima corpora præsumunt aut vehementissima. Non præcedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine actoris ceteros mares vicit: elephantorum gregem excelsissimus ducit: inter homines pro summo est optimus. Animo itaque rector eligebatur, ideoque summa felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior esse, nisi melior. Tantum enim, quantum vult, potest, qui se nisi quod debet non putat posse. Illo ergo sæculo, quod aureum perhibetur, penes sapientes fuisse regnum Posidonius iudicat. Hi continebant manus & infirmiores à validioribus tuebantur, suadebant, dissuadebantque & utilia atque inutilia monstrabant. Horum prudentia, ne quid deesset suis, providebat, fortitudo arcebat pericula, beneficentia agebat, ornabatque subiectos. Officium erat imperare non regnum, Nemo quantum posset adversus eos experiebatur, per quos cæperat posse. Nec erat cuiquam aut animus in injuriam, aut causa cum bene imperanti bene pareretur, nihilque Rex majus minari malè parentibus posset, quam ut abirent è regno. Sed postquam sur-repentibus vitis in tyrannidem regna versa sunt, opus esse cæpit legibus, quas & ipsas inter initia tulere sapientes, Solon, qui Athenas æquo jure fundavit, inter septem sui ævi sapientiâ notos. Lycurgum si eadem ætas tulisset, sacro illi numero accessisset octavus. Zaleuci leges Cbarondeque laudantur, Hi non in foro nec in consultorum atrio, sed in Pythagora tacito illo sanctoque secessu didicerunt jura, quæ florenti tunc Sicilia, & per Italiam Græcia ponerent. Propius hic quidem ad veritatem videtur accedere Seneca, uti communiter multis magnifici solent Stoici ob verba sacræ veritati magis appropinquantia, sed viderur saltē. Nam etsi non sint à veritate aliena, quæ de innocentia morum ante introductas leges differit, reipsa ramentum
jam

jam sæpius notatum errorem de electione regum in primis rebus publicis & ipse errat, & veritati de primâ morum simplicitate fabulas Poëtarum de aureo immiscet seculo. De Lycurgi & Solonis Sapientiâ mox videbitur.

§. XX.

Melius omnino omnibus hæc Philosophis de legum origine Tacitus disserit, qui scriptor etsi Budæo omnino sceleratissimus, Tertulliano mendacissimus, Orofio a dulator audiat, ego tamen post Lipsium & Lansium *orat. pro German. p. m. 55.* eum tanquam inter Latinos scriptores iudicio & prudentiâ primum æstimo. Sic vero ille *Annal. lib. 3. c. 26. Vetustissimi mortalium, nullâ adhuc malâ libidine sine probro, scelere, coque sine panâ & coercitionibus agebant, neque præmiis opus erat, cum honesta suo pte ingenio peterentur, & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At postquam æxui aequalitas, ac pro modestiâ ac pudore ambitio & vis incedebat, provenere dominationes, multosque apud populos æternum mansere. Quidam statim, aut postquam Regum pertesum, leges maluerunt. Hæc primum rudibus hominum animis simplices erant. Maxime fama celebravit Cretensium, quas Minos, Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Atheniensibus quas Solon perscripsit. Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat &c. Summa dictorum eò redit, initio fuisse bonos mores, tum leges simplices, denique successisse leges scriptas. Nec solum in his nobiscum convenit, sed & in eo, quod diximus, leges infirmum fati ac insufficiens remedium esse ad tollenda vitia, Ita enim statim subjungit *cap. 27. in fine. Jamque non modo in commune, sed in singulos homines late questiones, & corruptissimâ Republicâ plurime leges.**

§. XXI.

Et in eo nobiscum fertur Tacitus, quod is ferè solus

Cum explanatione
Forstneri.

lus inter antiquos scriptores ortum Rerum publicarum non ab electione populi, sed à violentiâ derivet. *imò* Et meretur Christophori Forstneri erudita ad *b. l.* commentatio, quæ huc apponatur, ut vel hujus viri illustri autoritate, qui adhuc ob autoritatis præjudicium veritati cedere nolunt, in viam redigantur. *Quibus in scholis otium est, inquit in Not. Polit. ad Tacit. p. 254. inquirunt, que prima omnium causa fuerit, que dispersos vagosque mortales in unum coegerit. Ignem alius, alius necessitatem metumve, aut sapientum eloquentiam, vel denique naturam societatis appetentem collegisse homines, ajunt. Et qui imperiorum originem à vi & injuriis potentiorum deduxit, à plerisque vapulat, injuriâ quidem, ut ego opinor. Neque enim ille homines vi coactos in unum convenisse ait, sed cum illi ita collecti equali jure agerent, ambitione potentiorum dominationem subisse. Que sententia Taciti quoque est, hoc loco affirmantis, postquam exui equalitas, & pro modestiâ ac pudore ambitio & vis incedebat, provenisse dominationes. Et cerè ubi per species invenimus, regnorumque præcipuorum ortus & incrementa viderimus, fraudem & vim, & multis latrociniâ potentie initia fuisse apparebit. Tum dicta prolixè declarat exemplis Nembrodi, Nini, Semiramidis, Cyri, Alexandri Magni, Atheniensium, Lyfandri, Agefilai, Romanorum, aliorumque.*

§. XXII.

Notatur Polydorus Vergilius.

Uti vero Forstnerus rectè notat otiosas Academicarum doctrinas de origine civitatis, ita jam ordo postulat, ut notemus etiam ineptam aliorum doctrinam de origine legum scriptarum. Quis de Polydoro Vergilio ejusque tractatu de rerum Inventoribus, sibi de origine legum scriptarum longè meliora non promitteret, quam de Tacito homine Ethnico? Si quis tamen evolvat ejus *librum 2. c. 1.* ubi thema istud exponit, non inveniet, quod quæsit. Et si enim satis bene

nè rejiciat fabulas Gentilium Poëtarum, qui Cererem primum in terris leges condidisse mentiti sunt, ac ex Josepho primi legislatoris gloriam Mosi adstruat, in eam tamen miserè se gerit, dum Legis scriptæ i. e. Mosai- cæ causam & originem exponere vult, *Verum hoc loco, ait p. 75. illud disputandum videtur, quid fuerit, quamobrem lex ista scripta non perinde ut altera bona, postremo lata sit, quæ, ut Apostolus Paulus ait, iram operatur, & sexcentis penis mortales obligat: contra illa prior lex, quæ non scribitur, sed nascitur, ac profluvio quodam naturæ fonte in humanum ingenium à primo fuit, sine fraude, sine dolo est, particeps justitiæ, expers iniquitatis. Quapropter è re nostræ minus videtur fuisse, ut altera introducitur sit, quæ nobis malo est. Proinde opere pretium est de origine istius legis subtilius tractare, & quia divus Ambrosius, epist. 17. ad Treneum, illud plane facit, cum ideo ita dicentem attendamus: Certum est, inquit, non fuisse Legem necessariam, quæ per Mosén data est: Nam si naturalem legem, quam DEUS Creator infudit singulorum pectoribus homines servare potuissent, non fuisset opus ea lege, quæ innodavit magis, quam solvit humani generis infirmitatem. Solvit eam naturæ legem Adam, qui voluit sibi arrogare, quod non acceperat, ut esset sicut ejus Creator qui ita per inobedientiam contraxit offensam: nam si non rapuisset imperium, prerogativam naturæ atque ingentia sibi innocentia hereditibus propriis reservasset. Ergo quia lex violata est, ideo prescriptum novæ legis necessarium fuit, ut vel partem haberet, qui totum amiserat. Simul, quia causa dejectionis superbia fuit, debuit ea lex dari, quæ cum DEO subiectum redderet: nam sine ista lege peccatum nesciebatur, & minor erat culpa, ubi erat culpe ignorantia. Unde Dominus ait: si non venissem & locutus fuisset eis; peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent. Lata est ergo Lex, primum, ut excusatio tolleretur, cum prescriptum ante non esset, quod pro se quisque caveret: deinde ut omnes subicerentur DEO. Sed dices: Lex auxit peccatum, cepit mihi obesse scire, Verum dicis: est tamen, quod consolari potest tuam sollicitudinem: quia si per legem abundavit peccatum, per eandem abundavit & gratia per Jesum Christum, sicut testificatus est Johannes dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Habes igitur, legem non necessariam su-*

D

isce,

esse, si illam naturæ legē servare potuissemus: sed quia non servavimus, idcirco ista lex per Moysen data, facta est necessaria, ut doceret me obedientiam, & transgressionis Adam solveret laqueum, qui totam adstrinxit hereditatem &c. Intelligis ne, quid velit Polydorus Vergilius, imò quid velit Ambrosius? Ego fateor me nihil intelligere, aut si aliquid utcumque intelligam, intelligo, Divum illum Ambrosium in istis subtilitatibus nihil attulisse quam scopas dissolutas & arenam sine calce, ut vel ex hoc specimine appareat, in quantis tenebris versatum sit eo seculo genus humanum, cum ipsa Ecclesiæ lumina ita obscurarint doctrinam sapientiæ. Sed hoc nemini mirum, qui perstitaverit, seculo quarto & quinto loco sanarum ac simplicium veritatum regnasse fucos oratoriæ artis & quidem parum artificiales etiam in ipsâ, Ecclesia de quo plura dixit Dn. Præses in *observat. select.* T. II. Obs. 8. n. 28. seq.

§. XXIII.

Et Henricus
Salmuth.

Simili defectu iudicii laborat discursus Henrici Salmuthi de causis cur leges olim literis non sint mandatae, quem immiscuit notis ad *Gid. Pancirolli* librum rerum deperdicarum ejusque caput de *fibulâ* p. m. 368. *Isud quoque dicit ob Legum auctoritatem dissimulandum non est, quod Cæsar lib. 6. de bello Gallico prodidit, Druidas leges & disciplinas suas literis mandare nefas putasse. Idque duabus de causis: quod neque in vulgus disciplinam efferrivolverint; neque eos, qui discunt, literis confisos, minus memoriæ studere: quod sere videmus plerisque accidere, ut præsidio literarum freti, diligentiam in perdiscendo, & memoriâ remittant. Cui non absimile forsân fuit Lacedæmoniorum institutum, ut leges sine scripto hominum memoriâ deponerent §. ex non scripto Inst. de Jur. Nat. Gent. & Civ. Sed nec Romani Leges permiserunt passim vagari terrique: sed apud Pontificum Collegium eas earumque actiones, quæ circa fori solennia versarentur, esse decreverant, tam scientiâ, quam interpretatione: nec nisi certas & solennes, imo anxie graves edî palam passæ sunt.*

sunt: ne populus, ut ait Pomponius, prout vellet, instiueret l. 2. ff. de Orig. Jur. Populo enim legem terrori & miraculo pene esse, utilissimum est habitum: cum Lex omnia sit inventum ac munus Dei, decretum prudentium hominum &c. l. 2. ff. de Legib. Nam quod magis humanis mentibus leges figerentur, & plus dignitatis ac venerationis haberent, Reges prudentissimi & alii prime notæ Legumlatores ad Deum aliquem eas retulerunt. Sic enim Minos Cretensium Rex colloquio Jovis fruisse afferebat, & Leges ex illius responso dare, quas Lycurgus, postquam in Creta didicisset, domum reversus ab Apolline acceptas sinxit. Moses certe tabulas duas Legum sacrarum à Deo O. M. sibi in monte Sinai traditas testatur. Quid Cæsar velit, dum de Druidibus Gallorum differit, intelligo, intelligo etiam mentem Pomponii certè non de legibus sed solennitatibus loquentis. At quis concoqueret additamenta Salmuthi: Utilissimum esse habitum ut leges Populo terrori sint & miraculo, ergo non esse scriptas. Quasi leges non sint normæ actionum, at quo modo norma esse poterit quæ ignoratur & occultatur? Aut quasi leges scriptæ non possint esse etiam miraculo. Deinde quid illud: Leges sunt munus Dei, & Regum prudentissimi ad Deos retulerunt, ergo non fuerunt scriptæ? Quasi leges Mosaicæ non sint scriptæ. Sed meliora quidem à confarcinatoribus locorum communium, qui non ex thesauro cordis sui scribunt, sed ex nongentis nonaginta novem libellis confarcinant millesimum, expectare nemo potest.

§. XXIV.

De origine legum scriptarum satis. Aliud argumentum pro præstantia morum præ legibus scriptis suppeditant exempla populorum hæctenus sparsim recensita, qui legibus scriptis planè non sunt uti. Si enim populi solis moribus ac legibus non scriptis contenti

Alterum argumentum, multos populos vixisse sine legibus scriptis, multos sine moribus non scriptis.

absque ullis legibus scriptis rempublicam feliciter gubernarunt, & fortè felicius, quam ii, qui legibus scriptis usi sunt, patet leges scriptas minimum nihil exitiui habere posse præ moribus non scriptis. At tales populos fuisse non raros, præter ea quæ jam de Romanorum initio & de Gallis diximus, mox ulterius declarabimus. Contra nullus populus qui legibus scriptis utitur, unquam exitit, qui præter leges scriptas non usus sit multis moribus non scriptis, cum impossibile sit, de omnibus moribus, qui ob circumstantiarum varietatem infiniti sunt, leges conscribere, quæ si bonæ sunt & ex arte conscriptæ, generales eæque pauca esse debent, ut propterea multa interpretatione in applicatione opus habeant, quæ plerumque incertitudinem parit, cum contra mores facilius incurrant in sensus, atque, ut omnia quæ in sensus incurrunt magis certæ sint, aut, si incertitudine laborent, sæpè id intempestivæ immixtionis legum scriptarum, ut infra docebimus, sit adscribendum, unde, si cumulum argumentorum magis, quam pondus considerarem, novum pro morum præstantia possemus formare argumentum.

§. XXV.

Imperfectio legum scriptarum agnitæ à Platone Agnovit hanc legum scriptarum imperfectionem Plato in Politico sive de regno. f. m. 552. seq. H. Patet autem quodammodo legumlationem ad dignitatem regiam pertinere, sed esse optimum non leges quidem valere sed hominem prudentem regiumque. Numquid hujus rationem intelligis? S. Declara. H. Quoniam lex nequit, quod optimum omnibus esse & justissimum sincere comprehendendo, semper ita, ut operæ pretium est, præcipere, quando hominum actionumque dissimilitudo instabilisque rerum humanarum conditio facit, ut ars nulla simplex quicquam, & in universum de omnibus, perque omne tempus valens constituere possit. Concedimus ista? S. Plane H.

L

Legem verò cernimus ad hoc ipsum viti, quasi hominem quendam, pertinacem & imperitum, qui nihil, quam quod ipse consiliuisset, fieri permittat, sed nec rogari etiam, si quid novi præter illius ordinem potius meliusque alicui videatur. S. Vera loqueris, ita enim, ut dicebas, lex homines cogit. Ho. At fieri non potest, ut certus quidam & unius modi simplexq; ordo valeat in his, quæ varia semper sunt, unius modi verò nunquam. So. Apparet. H. Inveniendâ igitur causâ, quam propter leges ferre necesse est, lex ipsa licet optimum atque rectissimum non sit. S. Cui dubium? H. Nonne & apud nos & ap. alios quosvis mortales sunt quædam simul omnium exercitationes communes, sive cursu, sive alio quocunque genere decertare velâ? S. Permulte. H. Age nunc referamus memoria præcepta eorum, qui arte quâdam gymnasiis præsent. S. Quenam? H. Arbitrantur illi quidem fieri non posse, ut, quod singillatim & unicuique seorsim convenit, præcipiatur. Itaque, quod communius est, quodque & plurimis & plurimum conducere putant, instituendum censent. S. Præclare. H. Quamobrem dum aquis laboribus hodie cunctos adstringunt, paribusque exercitationibus agitant, fit ut vel nimis incitent vel enervent, & inepta ad cursum palestramque & alia certamina corpora reddant. S. Sic accidit. H. Legum quoque conditorem putemus suis gregibus præsentem, deque justis operibus mutuisve commerciâ jura dantem, non posse, dum cunctis in unum consulit, accurate ad singulorum commoditatem jusve prospicere. S. Consentaneum est. H. Ceterum, ut arbitror, quod & plurimis & plurimum conducit, communiter instituere, ac hujusmodi leges & scriptis & non scriptis sed patriâ moribus inducet. S. Recte. H. Recte admodum. Etenim quo pacto quis possit per omnem vitam ad singulos circumspicere, sedulusque assidue cuique, & cujusque commoditati consulere: Nam si quis disciplina regia præditus, hoc efficere posset, vix unquam impedimenta ista, quæ leges appellantur, sibi præscriberet. S. Ita prorsus ex his, quæ dicta sunt, videtur. Plura sequuntur apud Platonem, quæ lectionem merentur, in quibus ex naturâ legum scriptarum declarat, ob earum imperfectionem sæpè opus esse mutatione, idque per similia à medico desumpta egregiè illustrat. Uti igitur

Plato ex istis rationibus inferret, præstare ut Rex, quam ut lex imperet, ita nos similiter istis argumentis corroboramus sententiam nostram, præstare bonos mores in civitate vigere, quam bonas leges scriptas. Nam quemadmodum Plato recte vult, defectum legum scriptarum suppleri debere à rege, ita eadem cum hæcenus dictis ostendunt, in omni Republicâ defectum legum scriptarum suppleri à moribus. *Conf. Marsil. Ficinum in argum. ad Platonem de Fortitudine. f. m. 466.*

§. XXVI.

Et Aristotele.

In gratiam eorum, quibus autoritas Aristotelis adhuc magnificari solet, apponamus etiam hujus consensus *de Rep. lib. 3. cap. 16. Majorem*, inquit interpret **Lambinus**, *auctoritatem habent & sunt de rebus majoris ponderis leges in moribus posita, quam leges scripta. Quare homo, qui Reipublica præst, minus ille quidem labitur ac fallitur quam leges scripta, sed non quam leges moribus comparata ac confirmata. Et mox: Sunt autem etiam nunc magistratus, penes quos est arbitrium & potestas judicandi, quemadmodum penes judicem, iis de rebus, quas lex non potest complecti neque definire, quia lex optimè imperare & judicare nequeat. Nam quas res lex definire potest, de his nemo ambigit, quin ejus plurimum valere debeat auctoritas. Sed quoniam alia quidem legibus comprehendi possunt, alia non possunt: hæc sunt, qua dubitationem & questionem afferunt, utrum præstabilius sit legem optimam, an virum optimum imperare. Nam quibus de rebus consultant homines, de iis rebus lex ferri non potest. Nemo igitur causam dicit, quin necesse sit hominem esse, qui de talibus rebus judicet &c. Ecce hic mores legibus scriptis præfert Aristoteles, & bonum Regem bonis legibus,*

§. XXVII.

§. XXVII.

Addamus etiam Ciceronem ob Ciceronianos, si *de Cicerone.*

qui sunt. Hic de invent. Rhetor. lib. 1. c. 38. *Est virtute, ait, & sapientiâ majores nostri fuerunt, ut in legibus scribendis nihil sibi aliud nisi salutem atque utilitatem reip. proponerent. Neque enim ipsi, quod obesset, scribere volebant: & si scripsissent, cum esset intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legum causa, salvas esse vult, sed reipubl. quod ex legibus omnes reimp. putant optime administrari. Quam ob rem igitur Leges servari oportet, ad eam causam scripta omnia interpretari convenit: hoc est, quoniam reip. servimus, ex reip. commodo atque utilitate leges interpretemur. Nam ut ex medicina nihil oportet putare proficisci, nisi quod ad corporis utilitatem spectet, quoniam ejus causa est instituta: sic à LLbus nihil convenit arbitrari; nisi quod Reip. conducat, proficisci, quoniam ejus causa sunt comparate. Ergo in hoc quoque judicio desinit literas legis perferuari; & legem, ut æquum est, ex utilitate Reip. considerate. Quid n. magis utile Thebanis fuit, quam Lacedæmonios opprimi? Cui rei magis Epaminondam Thebanorum Imperatorem, quam victoriam Thebanorum consulere decuit? Quid hunc tanta Thebanorum gloria tam claro atque exornato trofeo carius aut antiquius habere convenit? Scripto videlicet legis omisso, scriptoris sententiam considerare debebat. Atque hoc quidem satis consideratum est, nullam esse legem, nisi Reip. causa scriptam. Summam igitur amentiam esse existimabat, quod scriptum esset reip. salutis causa, id non ex reip. salute interpretari. Quod si leges omnes ad utilitatem Reip. referri convenit, hic a. salutis Reip. profuit, profecto non potest eodem facto & communibus fortunis consuluisse & legibus non obtemperasse. Fateor quidem Ciceronem, ut antecedentia & sequentia ostendunt, hic non tam Philosophari, quam exemplum aliquod præceptorum Rhetoricorum tradere, & profecto, quæ hic de Epammondiâ adducit, ita sunt comparata, ut multa in utramque partem afferri possint, utrum nempe Cicero in defendendo facto Epaminondæ partes boni interpretis observaverit, annon potius color-*

loribus oratoriis usus sit ad palliandam interpretationem summè cavillatoriam. Nec ipse Epaminondas coloribus hisce Ciceronianis in sui defensionem usus est. Cum enim Lex esset Thebis, quæ morte multabat, si quis imperium diutius retinisset, quam lege præfinitum foret, & Epaminondas plebiscito, ipsi imperium abdicanti non paruisset, sed id tamdiu retinisset, donec maximâ clade affecisset Lacedæmonios, & propterea accusaretur, confessus est crimen, nec recufavit pœnam mortis, sed solum periit, ut epitaphii loco, triumphum ejus de Lacedæmoniis fuisse causam mortis, scriberent, ut latius narrat Cornelius Nepos in *Epaminondâ c. 7. & 8.* Interim tamen vel ex hoc ipso apparet, quam sint subjctæ cavillationibus leges scriptæ, quod vel de legibus non scriptis vel de moribus non ita facilè timendum est. Nam si Epaminondæ lex scripta non obstitisset, sed moribus saltem fuisset hætenus observatum ut, qui magistratum debito tempore non deposuissent, mortè fuissent multati, facilius apparuisset cuilibet bono civi, Epaminondam nihil commisisse, quod morte dignum sit. At ex regulis legem scriptam interpretandi multâ contrâ factum Epaminondæ & contrâ ipsam Ciceronis defensionem afferri possunt, quæ tamen ulterius exponere non est hujus loci.

*Novum argumentum:
Leges scriptæ
pluribus cavillationibus
sunt subjctæ,
quam mors
& jus non
scriptum.*

§. XXIX.

Nota tamen istam observationem, tanquam novum argumentum pro præstantiâ morum præ legibus scriptis, idque porro declaro exemplo patrisfamilias & morum domesticorum, aut etiam ejus jussuum, quibus servis aliquid imperat. Differunt enim domus & ref-

respublica tanquam latius & angustius, & quod in domo mores sunt, vel etiam jussu communia patrumfamilias, id in Republica sunt leges, aut mores civitatis. Jam autem cuilibet mores hominum cogitanti apparebit, in demo vel mores familiae, vel etiam commune aliquod jussu (aut etiam singulare) quod Dominus ore profert, tantis cavillationibus non esse obnoxium, quam si in scripturam voluntatem suam declaret. Capiamus exemplum. Moris est in aliqua familia aut etiam Dominus non ita pridem jussit, ut famulorum aliquis singulis diebus statam horam ipsi vel jusculum aliquod vel jentaculum afferat ac praeparat in certam parte domus. Hic nullum est dubium, quin iste famulus absque periculo vapulandi, aut vel solam verborum coercionem timendi possit cessare in hoc officio, si aut dominus peregre absit, aut extra ordinem paulo ante ab alio famulo offam sibi offerri curaverit, aut si apud alium amicum paulo ante jentaculum sumserit, & alius similibus casibus. Alia longe ratio est, si Dominus per scripturam singulis servis vel famulis, aut certo horum ordini ordinationem aliquam officia eorum describentem dederit. Hic enim, etsi sana ratio suadeat, in iisdem, quos modo memoravimus casibus, Dominum easdem exceptiones admittere voluisse, ista tamen conjectura non ita libera est, & absque metu aut scrupulo voluntatis contrariae, praeprius si dictum fuerit in lege familiae, per clausulam generalem, (& multo magis si per clausulam specialem,) quod famuli nihil de iis, quae in ordinatione praescripta sunt, mutare debeant sine expressa voluntate Domini, eique, qui contra fecerit, gravis poena dictetur. Ut taceam, alias

in vulgus notum exemplum de Domino, qui per scripturam, operas quas à famulo sibi stipulabatur enumerantem, conduxerat sibi famulum. Cum vero aliquando benè potus, præeunte & facem ferente famulo, domum iret, & pedibus officium suum non ritè facientibus caderet, & seipsum erigere nequiret, nolebat servus Domino opem ferre, antequam prius contractum suum inspexisset, utrum in indice operarum stipularum & hoc officium contineretur. Breviter: Jussa scripta subjacent vel cavillationi iniquæ intuitu eorum, quibus scripta sunt, unde commune dictum: *summum jus summa injuria*; vel temerariæ & leges cludenti, unde aliud: *Lege inventa & fraus inventa est*. Prioris exemplum dedimus in priori, posterioris in posteriore casu.

§. XXIX.

Causa hujus diversitatis. Dubia circa eam.

Hanc observationem cum alibi me legisse non meminero, veniam dabit lector infantia meæ, si in rationem hujus diversitatis inquiram, & de re, ad eos, quibus gubernacula Reipublicæ concredita sunt pertinente conjecturas meas aperiam. Omnis cavillatio est verborum cavillatio. At mores verba non habent, quæ quis cavillari possit. Injussis vivâ voce prolatis æque ut in scriptis verba adsunt utrobique. Cum tamen præcepta non scripta in præcedenti thesi moribus exæquaverim, mirum posset videri alicui, quod alia debeat aut possit esse interpretatio verborum vivâ voce prolatorum, aliâ in scripturam relatorum. Sane cum verba sint index animi, & verbum eundem sensum retineat, sive sit ore prolatum sive in scripturam redactum, interpretatio autem sit facienda secundum mentem

renti

tem loquentis & signa ejus, videtur necessariò sequi, eandem esse debere interpretationem, ubi eadem sunt signa. Sunt autem eadem signa ubi eadem sunt verba. Accedit quod nullus interpretum, quod sciam, docuerit, in doctrinâ interpretationis verba scripta secundum aliam regulam esse interpretanda, quàm verba viva voce prolata.

§. XXX.

Sed ad hæc tenendum: omnem interpretationem *Respondetur*
 niti conjecturis, adeoque nullam interpretationem *dubis.*
 verborum alienorum pro demonstratione venditari posse necessariâ & infallibili, sed probabili saltem & verosimili. Conjecturas vero desumi quidem potissimum à significatione vocum & sermonis, sed esse tamen sæpè & alios fontes conjecturarum significationi verborum planè oppositas aut diversas, ad quas sæpè magis respiciendum est, quam ad verba, cum infinitis modis accidere queat, ut mens loquentis vel scribentis sit vel laxior verbis vel angustior. Ergo quemadmodum illi, qui in fraudem voluntatis alienæ quid faciunt, regulariter id intendere solent, ut facto suo cum verbis conveniente, lædatur tamen voluntas loquentis, & ita in omnibus quatuor facultatibus illæ disputationes jure meritoque sunt suspectæ, de fraude, quæ neglectis aliis conjecturarum fontibus unice clara verba crepant; ita absurdum esset, si in observatione præsentis solum ad verba & eorum significationem velle-mus respicere

§. XXXI. Igitur præterea sciendum, quod alia *Loquens eâ*
 sit regulariter conditio loquentis, alia scribentis. *Loquens eâ*
 quens, etiam in re seriâ non semper præmeditatur, *præmeditatione non u-*
 quæ loqui velit, aut si meditatur, non cum tantâ curâ *titur, quâ*
 scribens. *scribens.*

id facere solet, ut ille, qui quid scribit, cum vox audita perire soleat, litera vero scripta maneat. Ergo et si etiam in scriptis aliquando interpretatio extensiva, aliquando restrictiva locum habeat, id tamen longè expeditius & sine hæsitatione procedit in interpretatione verborum loquentis, quia qui scribit, propter meditationem & curam, quæ major in scriptis est, quam in sermone, operam dat ut conquirat verba menti suæ apta & æqualia, cum contrà loquens ad id non solet attendere, sed sibi sufficere putet, si mentem suam quomodo cunque exprimat. Ergo sapius metuet famulus vel subditus contrà verba scripta quid facere, etiam si æquitas aliqua id suadeat, quia fieri facilè potest, ut Dominus vel legislator saltem tacitè incuriæ & negligentia hoc pacto reus fieret, quod clarius locutus non fuerit, aut ad scripturam debitam meditationem non attulerit. Is autem, qui in fraudem legis aliquid facere intendit, falsè ridet hanc legislatoris negligentiam, & cum magna requiratur prudentia eliciendi mentem jubentis ex conjecturis quæ verbis oppositæ sunt, præterdit sub affectata simplicitate & legem, ludere, & pœnam dictatam evitare.

§. XXXII.

Adde, quod mores sint indeterminati & ob nimias circumstantias variabiles, unde laxius hic adest spatium subdito eos imitandi & secundum opinionem suam de utilitate Reipublicæ vel addendi aliquid vel detrahendi, præprimis cum mores absque ullâ lege iudicium simul esse soleant majoris libertatis, & in civitate ferè Reipublicæ liberæ. At per leges quasunque sive scriptas sive non scriptas legislator aut dominus in-

*Mores sunt
indetermi-
nati, Leges
libertatem
determi-
nant.*

intendit actiones subditorum vel famulorum restringere & libertatem illam tollere, imò & commune aliàs ratiocinium de eo quod reipublicæ vel familiæ utile fit, subditis vel famulis auferre, & cum ad legislatorem unicè spectet de utilitate societatis cū effectu quid determinare, etiam per leges judiciū parentium ad sensum legis determinare. Neque postulat legislator lege publicatā consilia à parentibus, sed vult obedientiam, & intemptivi adeo vel etiam fraudulentum consilii reus est, qui ratiocinatione suā, & imaginariā aliquā æquitate ac à mente principis fortè alienā, aliquid committere vult, quod verbis jubentis repugnat. Huc pertinet exemplum Crassi Mutiani, qui cum architectum misisset ad afferendum ex duobus malis majorem construendo arieti, hic minorem, quem commodiorem judicabat, attulit, quā de causā virgis ipsum castigavit, corrupti atque dissolvi officium omne imperantis ratus, si quis ad id, quod facere iussus est, non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat. *Gellius noct. Attic. l. 1. c. 13.*

§. XXXIII.

Etsi itaque hæc observatio, ut exemplum ostendit, etiam in mandato vivæ vocis procedat, nullum tamen dubium est, majus periculum subesse si quis contrā verba scriptorum jussuum quid committat, vel ideo, quia jubens majori curā determinavit libertatem subditorum, adeoque minus ferre potest correctionem vel mentis vel verborum. Video equidem nunc, Boeclerum *de Relig. mand. p. m. 254.* observasse, quod Ulpianus Rhetor ad Demosthenis orationem, contrā Æschinem *περὶ τῆς παραγγελσιῆς* annotaverit, *ex duplici*

*Et scripte
magis quam
voce prolata*

genere mandatorum, scriptorum, & non scriptorum, hac maxime ad criminandum & incusandum obnoxia esse. Sed vel nobis licebit tuto ab Ulpiano hinc dissentire, vel Ulpianus, ut videtur magis, aliud quid significare voluit his verbis, quam, de quo disputamus, quod tamen determinare nolumus, præprimis cum Demosthenes non sit ad manus. Dabimus exemplum sententiæ nostræ. Memorat Xiphilinus in epitome Dionis & Zonaras tom. II. in Imperat. Adriano, quod, cum aliquando, populo ferocius quid postulante præconem jussisset proclamare: *tacete*, hic metuens vocis asperitatem & insolentiam, cum manu extensâ silentium fecisset, ita pronuntiaverit: *hoc ipsum vult imperator*, atque eo facto imperatorem non fuisse offensum. Haud dubie istam licentiam sibi non sumisset præco, si formula admonendi ab imperatore ipsi fuisset præscripta. *Si, ubi jubeantur, querere singulis liceat, pereunte obsequio imperium intercedit. Maligna laus est militis, qui interpretari jussa ducum malit quam exequi. Tacit. l. 1. Hist. c. 83. & lib. 2. c. 39. Plura vide apud Gellium & Boecl. dd. ll. Pufend. Juris N. & G. l. 5. c. 4. §. 5. Alber. Gentil. de legat. lib. 3. c. 17.*

§. XXXIV.

Ex opposito, etsi res sit maxime plena periculi, si quis in mandato vocis verba Domini captet, ac in alienum sensum torqueat, cum magna sit malitia, si quis verborum exactitudinem ab eo exigat, qui sermone non præmeditato sensa animi aperit; mitius tamen cum iis procedi solet, qui verba in scripturam redacta prescè sequuntur, etsi fraus jussui fiat. Mitigare enim tunc pœnam solet aut iram jubentis agnitio propriæ negligent-

Inde securus fraus admittitur contra leges scriptas.

gentiæ, quod clarius non sit locutus in negotio, quod ad perfectionem suam requirit, ut clarè & perspicuè mentem jubentis subjectis exponat. Præmissis si aliis verbis commode uti potuisset. Sic memini me alicubi legisse, cum in Urbe aliquâ noctu multæ turbæ & violentiæ ac rapinæ in plateis publicis fierent, magistratum lege jussisse, ne quis noctis tempore absq; lucernâ in plateis deprehenderetur. Deprehenderunt statim vigiles plurimos cum lucernis, sed absque candelâ. Jussi itaque ut in lucernis etiam candelas haberent, indiderunt alii candelas sed non accensas. Denique jussi ire cum lumine in laternis, laternas ita fabricari curarunt, ut operiretur candela ac radii lucis transparere impedirentur. Hic etsi fraudem nemo defensus sit, patet tamen, magistratum eam facile evitare potuisse, si statim initio jussisset, omnes debere in tenebris ambulare cum lumine, ut cognosci possint à prætereuntibus, vel alio simili modo,

§. XXXV.

Nescio etiam, annon fraudibus adversus leges scriptas fenestras aperiat communis persuasio, quasi in interpretatione possint ac debeant certæ & infallibiles regulæ adhiberi, quas si rectè ad scripturam applices, inde oriri debeant explicationes tam firmæ, ut non solum pro iis tanquam pro aris & focis autores disputare debeant, sed & ut in dissentientes sævire liceat, & illi, si placidè cum eis agere velis, minimum è republicâ ejici debeant, tanquam qui negent rem certissimam & quasi in sensus incurrentem. Cum tamen in doctrinâ interpretationis nulla possit afferri quæ non admittat infinitas limitationes, & in harum appli-

*Quam ad-
juvant va-
ria pseudo-
regula inter-
pretationis.*

applicatione auctori quidem indulgendum sit, si puter, se majus quid invenisse quam quod pueri in fabâ, modo alium etiam suo sensu abundare pariat, qui de illâ prætensâ infallibilitate dubitat. Ut taceam, illos, qui communes erroris vias calcant, sæpè tales immiscere regulas, quæ ne quidem pro regulis in materiâ verosimili venditari debebant: Tales sunt v. g. mandata, item ea quæ libertatem restringunt, (quales sunt omnes ferè leges,) leges pœnales &c. admittere solum strictam interpretationem. Item verba regulariter esse propriè accipienda. Quod si igitur homines nequam fraudes suas contra leges commissas hisce regulis defendant (ita v. g. potest fraus modo memorata contra legem de lucernis, ex his regulis omnibus defendi,) impunes evadunt, vel certè mitius puniuntur quam parerat, etsi dolus malus palpari possit, idque tantum in honorem artis illius interpretandi, vel magis hominum maximâ autoritate pollentium, quorum doctrinæ pleræque futilibus hisce regulis innituntur, ne videlicet sentiant auditores, quàm misere decipiuntur.

§. XXXVI.

Cogitandum etiam aliis relinquo, an non illam leges scriptas cavillandi libidinem alius insignis sed canonis tamen navus interpretandi verba in scripturam redacta magnam partem promoveat, quo jubetur & quidem secundum regulas artis, in singulis verbis mysteria quærere, atque intellectum infinitis conceptibus de quibus ne per somnium quidem cogitavit scribens, perficere. Quis Dominus ferret servos, si ad eos diceret: *Audite mei famuli: curabitis ut ades quam proximo à sordibus purgentur, & hi servi conveniant*

*Et quæ sit
mysteria in
singulis ver-
bis.*

ant, ac singula verba Domini per triduum suaviter con-
tabulando enucleent: v. g. quod *Audite* sit vox adhor-
tantis & expergeficientis; *Mei* sit quidem alias pro-
nomen possessivum, sed hic sit vox blandientis; *Fa-
mulos* esse diversum quid à servis, de quorum inter se
differentia unus etiam cum altero graviter disputet;
tum etiam de *adium* origine & usu, de variis generibus
sordium, de *purgatione* Judæorum, item ex jure de pur-
gatione vulgari & Canonicâ, porrò de *proximitate* tem-
poris, & de momenti in moralibus latitudine adductis
etiam testimoniis sacris pariter & profanis, & multis
aunorum locis nescio quas commentationes faciant, &
interim à purgatione abstineant, aut antea se ædes non
posse purgare domino velint persuadere nisi de myste-
riis illis plenissimè intellectum suum perfecerint. Et
tamen hoc interpretandi artificium artibus Papalibus
in primis Academiarum foundationibus in cathedras
sacras pariter & juridicas, imò & in medicas ac phi-
losophicas per leges introductum adhuc hodiè ibi, cer-
tè in duabus superioribus ferè ubi que regnat. Ita Ser-
vius ad illud Virgilii 4. *Æneid.*

*Vade, age nate, voca Zephyros, & labere pennis, an-
notat: Singulis verbis, & jubentis ut vade, & hortantis, ut
age, & blandientis, ut nate expressit affectum. Quilibet,
cui est mens sana in corpore sano certus est, de his ine-
eptiis nunquam cogitasse Virgilium. Intendit quidem
legislator verbis legis affectum movere ad agendum,
in subdito, sed ipse tamen affectu debet esse vacuus, cer-
te affectus in verbis legis comparere non debebat.
Deinde affectus movetur in parente, si omne studium
eò collocet, ut actionibus suis quam proximè volun-*

tatem Domini impleat. Resolutione illâ singularium verborum affectus perditur, non excitatur. Quo magis enim, & subtilius intellectus speculatur, eò minus voluntas ad agendum disponitur. Speculatio universalium est, actio singularium, illa cum ideis ludit, hæc res sensu palpabiles tractat. Jam cogita, annon ille modus interpretandi viam evadendi monstrat cavillatoribus legum scriptarum, si & ipsi prætentand, se putasse, quasi legislator illud verbum quod cavillantur, quia id magnâ cum deliberatione legi inseruerit, certi mysterii gratia usurpaverit, quod ipsistanquam subditis, quibus sola parendi gloria sit relicta, scrutari ac examinare non conveniat. Atque hic nævus etiam si non unicus certè potissimus est fons, cur nulla sit tam absurda legis explicatio, quæ non à Doëtoribus aliquibus, etiam magnæ autoritatis detendatur, & cur nulla sit tam nefanda hæresis, quæ non se involvat in illo mysteriis pleno interpretandi genere.

§. XXXVII.

Leges non scriptæ Lacedæmoniorum à Lycurgo latæ, & earum encomium.

Quæ hætenus de prærogativâ juris non scripti præ legibus scriptis disseruimus, pulchre illustrari possunt per ea, quæ Plutarchus in Lycurgo & Solone disserit. Notum enim est Lacedæmonios autore Lycurgo jure non scripto usos esse, Atheniensibus contra Solonem leges scriptas tulisse. De Lycurgo itaque sic Plutarchus interprete Xylandro *f. m. 38.* Lycurgus aggressus est præsentem Reipublicæ statum convellere & mutare, ratus leges de singulis rebus latas nihil effecturas neque profuturas, nisi tanquam vitiosi ac omnis generis morborum pleni corporis totum temperamentum medicando & purgando evacuasset primum, deinde novam dietam instituisset. Tum paulo post *f. 43.* Leges autem scriptas Lycurgus non posuit, atque hoc ipsum in Rebris ejus cautum est. Ita enim judicabat, ea, quæ ad felicitatem

civilitatis & virtutem omnium maximum adferrent momentum, ita de-
 mum permanere immobilia, si moribus & educationi civium implanta-
 rentur: nam firmam voluntatem ex his elementis oriri, qua necessitatis
 est validissimum vinculum: eam porro disciplina (qua Legum condito-
 riū vicem gerit) apud juniores efficit. Atqui exiguos illos & pecuniarios
 contractus, quique propter usum vite subinde immutantur, melius cen-
 sebat scriptis Legibus non comprehendendi, neque immobilibus consuetudi-
 nibus illigari: sed permittendum, ut proratione temporis auferentur
 diminuerenturque, secundum probe institutorum hominum arbitrium:
 totum enim Legumlationis negotium ad disciplinam referebat. Itaque,
 sicuti demonstravimus, ex Rhetorica hac una erat, legibus scriptis non
 utendum. Et iterum f. 46. Literas usus gratia discabant, reliqua di-
 sciplina eo omnis referebatur, ut obtemperare imperiis, perferre labores,
 vincere in praelio scirent. Et porro f. 48. Charilaus fratris Lycurgi
 filius interrogatus: cur is tam paucas leges posuisset: Quia, inquit, non
 indigent legibus multis, qui non multo sermone utuntur. Plutarcho ad-
 damus Coqueum in not. ad August. de civ. Dei lib. 2. c. 16. p. 205. qui
 hac de Lycurgi Legibus annotavit: Vellejus lib. 1. ait. Lycurgus La-
 ccedemonius vir generis Regii, fuit severissimarum justissimarumque
 legum autor, & disciplina convenientissima Vir: cujus quamdiu Sparta
 diligens fuit, excellentissimè floruit. Arist. 7. de Rep. reprehendit Leges
 Lycurgi, quod cuncta ad vincendum apta, & ad bellum gerendum legi-
 bus suis instituisset, neque ad omnes virtutes leges suas accommodasset,
 sed importunè ad res, quas vitales viderentur esse, & explenda cupiditati
 eorum apte. Plutarchus tamen in Vita Lycurgi testis est, non hoc præ-
 cipuam institutum Lycurgo fuisse, ut Spartam plurimis imperantem re-
 linqueret sed ut liberales & frugi & continentis per plurimum tempus per-
 severarent: apud quem etiam dicitur, omnes gloria superasse, qui un-
 quam inter Grecos Remp. constituerunt. Adde omnino totum
 librum Xenophontis de Republica Lacedæmoniorum, ubi
 circa singulas Leges Lycurgi in eo occupatus est, ut
 ostendat, ea omnia prudentissimè fuisse instituta.

§. XXXIIX.

De Solonis vero legibus scriptis rectissime judica-
 vit Anacharsides vir prudens, & ipseus Plutarchi quo-

Contrà de le-
 gibus Arbeni-
 ensium scri-
 ptis à Solone
 laris sequitur
 Anacharsidis
 que judicium.

que applausum meruit in Solone p. 75. Tradunt Anacharsin, cum Athenis ad Solonis domum venisset januam pulsasse, indicasseque hospitium se adesse, cupereque cum ipso amicitiam & jus hospitii conjungere: Solonem vero respondisse domi potius amicitias parandas esse, tum illum subjecisse. Ergo tu, qui domi tuus es, me amicum tuum fac & hospitium. Ita Solonem acumen ingenii in Anacharside miratum, comiter hominem accepisse, aliquamdiuque secum detinuisse, cum jam ipse Remplicesque componeret. Anacharsidem, cum è Solone, quam is rem ageret, intellexisset, risisse hominis institutum, qui se cives suos ab iniustitia & cupiditatibus revocare posse putaret scriptis legibus, quæ nihil ab arancarum telis differrent: sed perinde atque ille tenerent, si quos infirmos & tenues cepissent, à potentibus autem perrumperentur. Et ita à Solone responsum: Sicut patris stent homines, eo quod neutris horum, inter quos ea convenissent, expediret ea violare: sic se leges suas civibus ita concinnaturum, ut omnes justitiam iniustitia utiliore perspiciant. Et tamen magis Anacharsidis opinioni, quam Solonis spei exitus respondit. Quodsi ulterius Xenophontis viri optimi & Atheniensis testimonium contra instituta Atheniensium pro extollendis legibus non scriptis Lacedæmoniorum in medium afferre vellem, totus penè liber ejus de Rep. Atheniensium foret) excusandus. Paucissima saltem speciminis loco dabimus ex interpretatione Joach. Camerarii: Incipit statim libellum hoc modo: Atheniensium Rempubl. cum illis hujusmodi forma maxime placuit, non laudo hanc ob causam. Nam cum hac maximè illis placuere, & hoc placuit scilicet, futilibus hominibus melius esse quam viris bonis. Hanc igitur ob causam non laudo, sed hac ipsis ratione probata, quod præclare & tueantur Rempublicam, & ea gerant, quæ ab aliis Græcis tanquam vitiosa reprehenduntur, id nun ostendam. Et mox. His moribus ut civitas optima sit fieri non potest. verum Status popularis non alia ratione conservari potest. Iterum: In judiciis non tam quid justum, quam, quid expediat spectant. Rurfus: Mibi dubium non est, populum Athe-

*Atbeniensem intelligere, qui cives boni, quique improbi sint. Hoc vero intellectu benevolentia complectuntur eos, unde aliquid utilitatis sibi rediturum esse sciunt, quamvis improbi illi sint. Bonos autem viros magis odio prosequuntur. Non enim existimant, virtutem eorum talem esse, qua multitudini proficit, sed qua obsit. Sed nolo quidem his testimoniis uti. Nam si quis exactius rem consideret, patet nihil amplius in toto libro agi, quam quod Xenophon democratiam ibi & aristocratiam sibi invicem opponat. Unde quoties *proborum*, & *optimorum* interpretes Xenophonis non solum Camerarius sed & Sebastianus Castalio voces posuerunt, clarior res evadet, si semper substituas vocabulum *optimatum*, & quoties *improborum* voce usi sunt, si substituas nomen *plebis*. Alias confusissimos & falsissimos conceptus de mente Xenophontis tibi formabis per totum illum libellum. Uti enim notum est, Aristocratiam appellari ab *Optimatis*, tanquam hi sint *optimi*, ita ipse Camerarius in *notis ad illum libellum Xenophontis p. m. 488.* observavit, per τὰς πονηρὰς καὶ μοχθηρὰς, malos & improbos proprie apud Græcos denotari qui laboribus sunt oppressi, id est est *plebem*. Declarant dicta, quæ statim ab initio apud Xenophontem sequuntur post ea verba, quæ primo loco excerpimus: *Primum hoc dicam; æquum esse, plus illic posse pauperes atque vulgus, quam nobiles & divites.* Et mox ait: *Sunt ubique terrarum optimates adversarii popularis administrationis. Nam in optimatibus minimum est petulantia & injustitia, maximumque studium honestatis. In vulgo autem viget inscitia, temeritasque ac improbitas.**

S. XXXIX.

*Berneggeri
sententia pro
bonis moribus
contra bonas
leges.*

Meretur etiam, uult colophonis loco ad illustrati-
onem sententiæ nostræ apponatur dissertatio celeberrimi
Matthiæ Berneggeri pro moribus bonis contra bonas
leges ad Taciti German. qu. 112. Pro bonis moribus, ait,
cum autoris exempla militant, tum illud Scytharum, quod
Justinus habet l. 2. c. 2. n. 14. Ubi prorsus admirabile,
inquit, videtur, hoc Scythis naturam dare, quod Græci
longa sapientium doctrina præceptisque philosophorum
consequi nequeunt, cultosque mores incultæ barbariæ
collatione superari. Tanto plus in illis proficit vitorum
ignoratio, quam in his cognitio Virtutis. Quale quid de
priscis quoque Romanis Sallust. in Catil. 9. l. Jus bonumque
ap. eos non legibus magis quam natura valebat. Causa rei,
si quis quarat, hæc esse videtur: quod ut Autor noster loquitur
13. XII. 3. prævalent illicita; & Ovidius habet Amor. 3. 4. 17.

Nititur in Vetitum semper cupimusque negata.

Porro etsi leges eò respiciunt, respicere certè debent, ut cives
evadant felices, teste Platone lib. 5. de LL. vincuntur tamen
vi, ambitu, & ipso tempore exolefcunt; quod secus est in mo-
ribus, qui nec tam facile expugnantur; & ipso temporis pro-
gressu valescunt. Quod summum Philosophorum Aristotelem
fallere non potuit, qui Polit. 3. 12. dicit. Κρηωτέρως καὶ
περὶ κρηωτέρων κατὰ γραμμάτα νόμων τὰς κατὰ
τὰ ἔθνη εἶναι, majoris roboris esse leges, quas non lite-
reræ sed mores fecerunt. Deinde quia ex] malis mori-
bus bonæ leges oriuntur, ut inquit Macroβ. 2. 13. Saturn.
sive ut nostri potius Autoris verbis utamur 15. XX. 3. leges
egre-

egregiæ, exempla honesta, ap. bonos ex delictis aliorum gignuntur: illud ipsum malorum morum contagium, optimarum quoque legum remedio fortius esse solet. Unde Horat. *Carm.* 3. 24. 35. Quid Leges sine moribus Vanæ proficiunt? & Seneca *Ep.* 39. 10. Definit esse remedio locus, ubi, quæ fuerant vitia, mores sunt. Idem de *Benef.* 3. 16. 5. Quemadmodum horum delictorum jam evanuit pudor postquam res latius evagata est: ita ingratos plures efficit, & audaciores, si numerare se cœperint. Quin & Tiberius imperandi callidissimus apud Tacit. 3. 53. 2. suadet, omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares simus.

§. XL.

Videamus nunc etiam, sed paucis, quæ pro legibus scriptis eorumque præ moribus & jure non scripto præstantia afferri solent. Multa habet Befoldus *lib.* 6. p. 128. Sed pro more magis hinc inde collecta, quam benè connexa. Ergo, quoniam Berneggerum pro moribus differentem audivimus, nunc etiam audiamus differentem pro legibus in subsequente, statim *questione* 113. Animadverti potest, ait, ad *questionem* propositam, num leges scriptæ sint in Republicâ necessaria esse distinctè respondendum. Cum ignota sunt vitia, quid opus, leges in ea sancire? Id qui faceret, non tam prohibere, quam admonere videretur. Quo argumento Solonem Atheniensis Republicæ legumlatorem sapienter fecisse sapientissimi Cicero pro *Roscio* 2. 25. & Seneca de *Clem.* 1. 23. 2. judicant, quod de parricidio, utpote sua ætate nondum commisso, nihil sanxisset. Sic satè commodè, præter Majores nostros, Veteres Romani vixerunt, de quibus Sallustius *Catil.* 9. 1. Jus bonumque apud eos non Legibus magis quàm natura valebat. Et de *Seythis* Justinus 2. 2. 5. *Justitia* gentis ingeniis culta, non legibus. De *iisdem* exstat apud Nicephorum Gregoriam insignis locus, & propositæ *questioni* apprimè serviens

Ejusdem pro
necessitate
legem scri-
ptarum in
Republicâ di-
spatiatio.

explicandæ, quem facere non possum, quin adscribam. Ille namque Byzantinæ histor. 1. 7. cum à Scythis irritamenta vitiorum, proindeque ipsa vitia removisset, tandem subjicit: Ut febres, quæ humana corpora infestant, è materia oriuntur, ac tam diu vigent, quamdiu illa præsto est: cum verò & inedia, diuturna & potionibus Medicorum pravi humores consumti fuerint, statim & Febris definit, & vires paulatim corporis redeunt: sic etiam apud illam gentem, cum eæ res non sint, è quibus lites & contentiones oriuntur, mutuæque insidiæ & cædes suscipiuntur, neque judiciis neque curiis, neque Legum recitationibus est opus: ac ne eloquentia quidem, verborumque argutiæ ac perplexæ inventiones locum habent: sed innata quædam justitia illos regit, & haud invidendalibertas. Quibus de causis & Homerus eos mortalium justissimos appellavit. Hec ille, *Ceterum ubi à tali morum innocentia ad vitiorum declivia publicè discessum est; (ubi verò locorum non est discessum?) illa civitas absque lege non magis, ac corpora nostra sine anima, consistere potest. Vere siquidem Aristot. Rhetor. 1. 4. Εν τοῖς νόμοις ἐστὶν ἡ σωτηρία τῆς πόλεως* in legibus civitatis salus est sita. *Spartana certè Resp. (placet enim unum ex infinitis exemplum attingere,) quod libera nullisque tyrannis obnoxia floruit, quod per aliquot sæcula mansit eadem, causam hanc unam Thucydides affert l. 1. quia semper εὐνομήθη, optimis legibus administrata fuit, iis scilicet, quas Lycurgus præscripsit, teste Herod. 1. 95, Tacito 3. 26. 4, Justino 3. 2. 4. Nam ante Lycurgum quidem ἀνομοματὰν erat, quod ibidem attestatur Herodotus. Quod si quis arbitria Magistratum ex æquo bonoque sine scriptis LLbus judicantium sufficere ducat, huic ego repono illud Aristotelis Politic. 3. 12. eos, qui solum hominem sine LLbus impe-*

imperare volunt, quodammodo beluæ tradere imperium: eo quod affectus, (qui sunt in homine beluinum quippiam) si nulla legum ratione regantur, mentem & iudicium hominis ita pervertunt, ut, quod verum & rectum est, aut non intelligat, aut, si intelligit, sequi non possit: & propterea in iudicando dicendaque sententia sæpissimè à vero & iusto digrediatur. *Et illud Ciceronis Ep. 9. 16. Sunt omnia incerta, cum à jure discessum est, nec præstare quisquam potest, quale futurum sit id, quod positum in alterius voluntate, ne dicam libidine. Atqui leges affectibus carent, sicuti adolescentæ more regio vivere assueti queruntur, ap. Liv. 2.3.3. Ad hæc addibit a longi temporis consideratione leges feruntur: iudicia v. brevissimè consciuntur, proindeque sine legum præscripto accurata esse non possunt. Præstat ergo quodlibidem & cap. 7. vult Aristoteles, homines legibus & leges hominibus adungere, illos quidem, ut sua prudentia partim rigorem legum mitigent, partim defectum earum, sicuti propter generalitatem suam non ad omnes possunt singulares casus accommodari, suppleant atque corrigant: has v. ut ne illos in iudicando vel imperando sinant affectibus abripi ab eo, quod honestum, verum & rectum est.*

§. XLI.

Sed ad ista quidem nunc paucis respondemus. *Cui satisfi.* Initio miror, quò factum sit, ut vir celebris statim sibi contradiceret, & quæ in *questione 112.* eruditè de præstantiâ morum prælegibus annotaverat, sine sensu fortè contradicitionis hic iterum destrueret. Deinde ut rectè dixit: Cum ignota sint vitia, nihil opus esse, leges in ea sancire; ita videbatur in altero distinctionis membro iustius longè ex excerptis §. 39. afferre debuisse.

G

isse.

isse : Contrà vitia adulta in civitate non sufficere leges, & hîc loca ex Senecâ & Horatio ibidem allata repetere. Quæ de Lycurgi legibus affert, non possunt probare necessitatem legum scriptarum, quia Lycurgus leges non scripsit. Quæ vero illis, qui sufficere putant, magistratus judicare sine scriptis ex bono & æquo, ex Aristotele opponit & Cicerone, miscent principia justî cum legibus scriptis. Neque enim vult Aristoteles & Cicero ibidem, quod magistratus debeat judicare secundum leges scriptas, sed quod non debeat judicare contrà regulas justî, quæ non scriptæ sunt. Et posito etiam, Aristotelem & Ciceronem id voluisse, cujus rei causa Berneggerus eos allegat, annon sensit, fortius pro sententia, quam oppugnat, pugnare exemplum Lycurgi & Spartanorum sine legibus scriptis judicantium ex æquo, quam autoritatem Aristotelis vel Ciceronis ? Quod putat porro: omnia esse incerta in Republica, si non judicetur secundum præscriptas leges, in eo iterum refellitur exemplo Spartanorum, & quod mores boni, & si non sint ad punctum determinati, sed libertate quadam sint muniti, certiores tamen sint quam sententia legum scriptarum, ob collisionem variam variarum regularum interpretandi, quæ efficit plerumque, ut major sit juris incertitudo, ubi leges scriptæ sunt, quam ubi populus utitur jure non scripto, ob disputationes fori, & farraginem communium opinionum contrà communes, ut taceam incertitudinem juris sæpè ex collisione ipsarum legum scriptarum oriundam, quorsum pertinet integer tractatus Dn. Præsidis *de novis Jurisprudencia Ante-Julianæe*. Denique esto, quod leges affectibus careant, quod ultimo loco urget

urget Berneggerus, sufficit, quod interpretes legum æquè habeant affectus ac iudices secundum jus non scriptum judicantes, quibus leges scriptas torquere pro lubitu solent.

§. XLII.

Miscuit ergo Berneggerus in illâ dissertatione duas quæstiones distinctas. Sunt utique plerumque leges necessariae, si mores sint corrupti, quod ipsi suprà concessimus, sed propterea non sunt meliores jure non scripto. Et debebat hunc casum iterum distinguere Berneggerus in diversas species, ne contradiceret iis, quæ in quæstione præcedente ipse annotaverat de insufficientiâ legum scriptarum ad tollendos pravos mores. Si mores pravi nondum sunt adulti & radicati, si legislator ipse exemplo præeat in tollendis pravis moribus, tum utilitate suâ non destituuntur leges scriptæ, sed non tantâ tamen, ut non idem ferè tum sine legibus scriptis solo exemplo legislatoris possit obtineri. Si autem mores depravati sint universales & diuturno temporis usu corroborati, vix efficaciam obtinent, quam intendit legislator, vel exemplo legum Mosæicarum duritiem cordis Judaici vix ac ne vix quidem mollientium. Sunt tamen ad id non solum utiles sed & necessariae, ut coerceantur saltem corrupti mores, ne latius serpent, & indies augmenta capiant, tum etiam ut non habeant excusationem improbi, se ignorasse voluntatem legislatoris, sed tortius de improbitate convincantur, & hoc respectu potissimum in magnâ morum depravatione leges scriptæ præferendæ sunt jure non scripto. Nec est, quod hîc nobis op-

*Quatenus
leges scriptæ
sint necessa-
riæ.*

ponas, jus non scriptum Lycurgi, quasi hic mores depravatos Spartanorum jure non scripto æquè feliciter correxerit, ac alii legislatores legibus scriptis. Xenophon *initio libri de Civitate Lacedæmoniorum*: *Lycurgum admiror maximè & sapientissimum fuisse judico, Is enim alias imitatus civitates nullas, ac potius plurimis contrariam secutus rationem ad maximam felicitatem erexit patriam suam.* Respondeo enim (1) id valde rarum esse, & præter exemplum Lycurgi aliud vix proferri posse. Deinde etsi fortè intuitu Atheniensium diutius emendati manserint Spartani in melius, (ut taceam, quibus artibus non facilè à Principe Christiano imitandis, Lycurgus usus sit in introducendis istis moribus novis,) nec tamen perpetuò hæc emendatio duravit. Ipse enim Xenophon in fine libri illius prolixè ostendit, quam recesserint Lacedæmonii suo jam tempore ab antiquis institutis. Porro longiorem disceptationem requireret discussio, an reverà felicem effecerit Spartam legibus suis Lycurgus. Credo enim varia posse, singula instituta Lycurgi percurrendo, afferri argumenta, quibus ostendatur, per leges istas, etiam si sanctissimè fuerint observatæ, non potuisse populum Spartanum ad veram felicitatem perducì, quæ in tranquillitate animi consistit, cum omnia disposita fuerint à Lycurgo ad perpetuas fraudes & bellum cum aliis populis finitimis, quare vel hoc solo argumento, si alia infinita deessent, præferendæ sunt longissimè leges Mosaicæ legibus Lycurgi. Exprobrat hoc Spartanis in tragœdiâ Andromacha:

O maximè inuisi omnibus mortalibus,
 Spartaè coloni, corde semper perfida,
 Mendaciorum principes, fraudis malæ
 Exquisitores, flexiles, sani nihil,
 Sed singularia animo agitantes omnia,
 Conf. Camerar. in not. ad d. libr. Xenoph. p. m. 483.

§. XLIII.

De primo contentionis membro inter bonos mo- *Transitus ad*
 res & bonas leges satis, pergo ad alterum, ad conten- *secundum col-*
 tionem videlicet legum scriptarum cum malis mori- *tionis mem-*
 bus, aut etiam in genere cum moribus quibuscunque, *brum. Prin-*
 quos tollere nequeunt. Confundunt in hac conten- *ceps si mores*
 tione plerumque Interpretes Juris Romani non so- *per leges vult*
 lum quæstionis juris & tacti, sed & quæstionis justitiæ *tollere, debet*
 cum quæstionibus prudentiæ. Docet experientia *evitare quos-*
 multos casus esse, ubi leges scriptæ non possunt tolle- *dam novos.*
 re mores, & ipsi quærunt, an ad valorem legum scri-
 ptarum de jure requiratur usus subditorum? Porro
 etsi officium Principis primarium sit, tollere aut impe-
 dire vitia per leges, non tamen sufficit, ut vitis ortis
 Princeps indistinctè leges scriptas promulgeat, sed ma-
 xima prudentia opus est ad leges condendas, quam
 communiter negligunt Juri tanquam homines Scho-
 lastici. Nam hucusque in Scholis & Academicis puta-
 tum fuit, prudentiam non posse doceri. Quod uti non
 planè est inficiandum, ita tamen poterat & debebat do-
 ceri evitatio imprudentiæ, si scholæ essent, uti maxi-
 mè hoc titulo gloriantur seminaria Reipublicæ & Ec-
 clesiæ, quid enim prodest Reipublicæ & Ecclesiæ, quæ
 in Republicâ est, si juvenes discant scientias absque ma-
 nudu-

nuductione ad prudentiam per ostensam evitacionem imprudentiæ. Est prudentia Legislatoria species prudentiæ consultatoriæ latè sic dictæ, ut ostendit Du. Præses l. i. c. i. *Jurispr. divin.* Etsi igitur philosophi neglexerint tradere regulas prudentiæ consultatoriæ (quia videlicet Aristoteles de Consiliis nihil scripsit, *vid. B. Jac. Thomaf. Tab. ult. Philos. Pract.*) debebant tamen J Cti hanc nobilissimam prudentiæ partem non negligere, utpote quorum potissimum etiam officium in consulendo consistit. Patet igitur cuilibet, quod si princeps imprudenter se gerat in legibus ferendis, quod & tum leges non possint obtinere effectum speratum, adeoque nec mirandum erit, si mores, quos tollere intendunt, tum non tollant, sed à moribus tollantur. Ergo ut intelligatur, qua ex ratione mores in hoc secundo contentionis genere triumphant de legibus scriptis, non inconueniens erit, si ostendamus, sed breviter, & non adhibitâ eâ diligentia, quam hæc quæstio postulat, quinam nævi communes sint legum scriptarum, quos evitare debet Legislator, si velit mores populi tollere cum efficacia.

§, XLIV.

Ne leges sint plurimæ.

Debent leges esse normæ secundum quas subditi actiones suas instituunt, ne per eas liberrimè institutas turbetur quies publica, aut Respublica alio modo damnum patiatur. Non igitur interest principis, ut in omnibus negotiis libertati subditorum normam & formam præferbat, sed in iis saltem, occasione quorum frequenter ac facile damnum sentire publica res potest. Nam de iis quæ semel aut bis fiunt leges constitui non oportet. At talia negotia non adeò multa sunt, quæ legibus ha-

bent

bent opus. Quare non solum indicium malè constitutæ Reipublicæ sunt plurimæ leges, sed & defectum prudentiæ legislatoriæ per modo dicta arguit plurimas leges condere. Adde quod amor subditorum minuitur, si vel minimas eorum actiones Princeps lege circumscribat, cum sic palpent, se non ut liberos homines tractari, sed ut servos. Taceo, quod, quò plures sunt leges, eò plures sint occasiones, ut legum circumstantiæ collidantur, & ita per auctam fori disceprationem dissensionibus Jctorum, cum dissensionibus autem legum incertitudo augeatur. Incertitudine autem legum semel in rempublicam admisâ, facillimè mores, quos Princeps ope legum extinguere volebat, sub ejusmodi cavillatoriis legum interpretationibus se tueri poterunt. Ita paucas leges tulere Moses, (si rituales excipias,) Romulus, Decemviri, Draco, Lycurgus, Solon, aliique prudentes Legislatores.

§. XLV.

Qui ægrotantes curant, operam dare solent, ne quod externum ac visibile in morbo est, saltem auferant, sed etiam ut intrinsicam hominis constitutionem & intemperiem sanguinis emendent. Aliàs, si morbus reprimatur quidem sed non causa morbi tollatur, vitæ periculo sepe exponitur æger, morbo plerumque majori cum violentiâ ac damno redeunte. Eadem est ratio legislatoris, si saltem prohibeat effectus vitiorum non sublata causâ, id quidem efficere poterit legibus scriptis, ut certa quædam vitii species omittatur, sed mox in ejus locum substituantur mores adhuc peiores prioribus, v. g. si lupanaria tollat non sublati irri-tamentis libidinis, subditi, cum scortationi adfuetæ operam

No leges intendant tollere vitiorum effectus sed radices.

peram dare nequeant, studebunt adulteriis aliisque criminibus Veneris magis nefandæ. Hinc prudentissimi inter legislatores de rectè formandis singulis domibus, de ordinandis videlicet matrimoniis & liberorum educatione potissimum fuere solliciti, alias vero leges de contractibus testamentis aliisque negotiis ordinandis ferè neglexerunt, Vide quæ de Lycurgo jam *supra* §. 37. ex Plutarcho annotavimus. Eadem est sententia Platonis *libro 4. de Republ.* ubi postquam monuisset, legislatorem præprimis debere operam dare, ut liberi rectè instituantur, tum subjungit *f. m. 635.* *Dic per Deos, inquam, an negotia ipsa forensia mutuaque commercia & pacta in mechanicis artibus item convivia & verbera, dicarum fortitiones, constitutiones judicum, & si qua vel circa forum, vel portus aut imponenda aut exigenda sunt vestigalia, vel omnino forensia quaque jura, vel urbana, vel portuum & reliqua id genus, an hæc, inquam, vel horum quicquam Legibus constituere aggrediemur? Haud quaquam decet Viris bonis præclarisque præcipere. Horum enim plurima qualia & quomodo statuenda sint, facillè ipsi reperient. Nimirum, ò amice, si Deus illis legum illarum, quas supra posuimus, salutem præstiterit. Si minus, ita vitam transigent, ut multa ejusmodi legibus statuam, corrigantque semper & innovent, putantes, ita se quod est optimum, affecturos. Dicis nempe istos perinde victuros, ac illos, qui cum agrotent, propter intemperantiam insalubrem victum mutare nolunt. Sic prorsus. Enim vero ridiculo quodam modo isti in morbis perseverare, videntur, curationibusque suis nihil aliud assequuntur, quam quod magis varios magisq; vehementes morbos efficiunt, confiduntque semper, si quis pharmacis agi consulat, bene se valituros. Omnino tales sunt ita laborantium morbi. Quid vero? nonne hoc in illis gratiosum? quod omnium inimicissimum eum putent, qui vera monet, dicitque non prius pharmaca, ustiones, incisiones, incantationes, cavo que extrinsecus admoventur, aut ejusmodi aliqua profutura, quam desinat quis ebrietati, voragini, veneri, otio indulgere? Haud admodum gratiosum istud. Nam indignari adver-*

sus

fus cum, qui utilia consulit, gratiam habet nullam. Ergo Viros hu-
 jusmodi, ut videris, nequaquam probas. Minime per Jovem. Ne-
 que etiam si civitas tota id agat, quod modo dicebamus, laudabis.
 An non idem quod isti facere tibi civitates videntur, quaecunque male
 instituta, civibus interdicitur, ne totum ipsum reip. statum moveant,
 alioquin capite damnentur, quicunque res innovam? Contra quisquis
 ita Remp. administrantes colat, iisque gratificetur, & obrepat, eorum-
 que voluntati assentetur, & morem gerat, hic demum bonus Vir erit,
 hic in rebus maximis sapiens, hic honore ab illis afficietur. Idem pro-
 fus facere mihi videntur, neque ulla pacto laudo. Quid autem? non-
 ne eorum fortitudinem propensoremque affectum miraris, qui has ci-
 vitates curare contendunt. Admiror equidem, his exceptis, qui ab i-
 stis falluntur, putantque revera civiles esse, quod vulgo laudentur.
 Quid ais? Annon istis ignoscis? Num existimas eum, qui meciendi
 sit ignarus, si quando ceteri multi tales quadricubitum esse eum præ-
 dicent, effugere posse quin & ipse de se idem existimet? Non istud qui-
 dem. Ne igitur agre seras. Sunt enim hi quidem omnium maxime
 ridiculi, qui leges ferunt in his qua diximus, emendantque semper,
 confidentes se sinem aliquem reperturos circa ea, quæ iniquè in commer-
 ciiis committuntur, & circa illa que ego pòuld ante dicebam, igno-
 rantes, se revera tanquam hydram secare. Certè nihil aliud faciunt.
 Equidem speciem hanc institutionam circa leges ac republ. arbitror ve-
 rum conditorem legum, neque in male disposita, neque in bene consti-
 tuta rep. tractare: in illa quidem, quoniam inutilia sunt hujusmodi
 instituta, neque quicquam proficiunt: in hac autem, quia partim quis-
 que reperiet, partim suapte natura ex superioribus studiis profisciscun-
 tur. Nemo omnium autem prudentius hoc negoti-
 am aggressus est, quàm Moses, cujus leges ita sunt
 simplices & aptè dispositæ, ut neque gula, neque Ven-
 us, neque ira, neque fraudulentia & cupiditas fu-
 randi irriteretur, ut vel ex hoc capite mereantur legi-
 bus omnibus aliis præferri, ac præstaret, ut loco tot
 inutilium commentationum in libros Mosaicos, vir
 quidam eruditus ostenderet, regulas omnes prudenti-
 æ

tia legislatoriae in legibus Mosaicis fuisse exactè observatas. Nam qui cum Riccio à Befoldo *op. Polit. lib. 6. p. 134.* citato mysticum quendam sensum in legibus Mosaicis quærunr, secundum quem eandem adhuc hodiè usum habeant, si præfecto prudentiam juris sequuntur quidlibet ex quolibet excuspendi, omnemque rem, exceptâ solâ veritate, in re omni inveniendi, quæ per tot secula in scholis cum satis impertinenter regnaverit, jam incipiet haud gravatim doctrinis sanioribus discessione suâ locum facere.

§. XLVI.

Ne confundant officium docentis, cum jure Principis.

Præterea, ut rectè notavit Aristoteles *lib. X. ad Nicom. cap. 10.* ea, quæ moribus radicata sunt, oratione minimè aut certe vix tolli possunt. Igitur Legislator vitiosos homines non ratiocinatione, cui non auscultant, sed terrore pœnarum movere intendit, ut, quia non virtutis amore id faciunt, saltem formidine pœnæ peccare oderint. Et in eo differt Doctoris & Legislatoris officium, quod prior hortetur ac suadeat, abonos è malis efficere & animum emendare intendat, hic autem contentus sit pœnis malos coercere, illisque metum incutere. Ergo leges imperfectæ dicuntur, quæ clausulâ pœnali destituuntur, & plerumque frustraneæ sunt. Quare & sapientissimi ex Legislatoribus breviter voluntatem suam in legibus declararunt sub comminatione vindictæ, si aliter fiat, à ratiocinatione autem proluxâ tanquam ad officium legis, quod incogendo consistit, impertinente abstinerunt. Exemplo sicut iterùm leges Mosaicæ, Draconis, Lycurgi, Solonis, Romuli, Decemvirales &c. Pulcrè Seneca *Epist. 94.* Leges, inquit, ut (spontè) factamur, quod

quod oportet, non efficiunt, & quid aliud sunt, quam minis mixta praecepta? Primum omnium ob hoc ille non persuadent, quia minantur; at haec non cogunt sed exorant. Deinde leges à scelere deterrent: praecepta in officium adhortantur. His adjuce, quod (secundum Posidonium. Hanc enim non esse sententiam Senecæ ipsius sequentia docent) leges quoque proficiunt ad bonos mores, utique si non tantum imperant sed docent. In hac re dissentio à Posidonio. Non (etiam) probo, quod Platonis legibus adjecta principia sunt. (vid. Platon. lib. 5. de Legibus ibique Marfil. Ficinum in fine argumenti.) Legem enim brevem esse oportet, quò facilius ab imperitis teneatur, velut emissa divinitus vox sit. Jubeat, non disputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quam lex cum prologo. Mone, dic, quid me velis fecisse. Non disco, sed pareo.

§. XLVII.

Solent etiam Medici, si videant, morbum ægroti corpus & sanguinem ita infectis, ut absque periculo mortis non ejici possint humores peccantes, loco medicamentorum expellentium delinientia dare, atque dieta potius quam medicamentis rem aggredi. Pariter prudens legislator, si videat ita adulta esse vitia & radicata, ut absque interitu Reipublicæ ea loco movere nequeat, leges contra ejusmodi corruptos mores non fert, sed vel terminos saltem ponit, ne malum latius serpat, vel planè etiam dissimulat totum negotium & correctionem & emendationem providentiæ divinæ relinquat. Illustre hujus rei exemplum suppeditat Tacitus III. Ann. 52. seqq. de tentatâ frustrâ ab Ædilibus per leges sumtuarias luxus coercitione, & consilio eam in rem Tiberii, qui, quàm sceleratus aliàs & luxu-

*No aggredi-
antur vitia
nimis radica-
ta scriptis le-
gibus ejicere.*

riofus ipse fuerit, in hoc tamen negotio officium Principis prudentis implevit. *Pensitavit enim sapere, an coerceri tam profusa cupidines possent; num coercitio plus damni in Rempublicam ferret; quam indecorum, adrectaret, quod non obtineretur; vel retentum ignominiam & infamiam virorum illustrium posceret.* His autem omnibus exacte trutinatis literas postea ad Senatum dedit, quibus illud propositum dissuasit, quæ uti integrè merentur legi ab iis qui doctrinæ civili dant operam, ita saltem potissima exinde excerptemus. *Quod si mecum ante viri strenui Aediles consilium habuissent; nescio an suasurus fuerim omittere potius prevalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fieret, quibus flagitiis impares essemus. Sed illi quidem officio functi sunt, ut ceteros quoque Magistratus sua munia implere velim: mihi autem neque honestum silere, neque proloqui expeditum, quia non Aedilis aut Praetoris aut Consulis partes susceperim: majus aliquid & excelsius à Principe postulatur; & cum rectè factorum sibi quisque gratiam trahant, unius invidia ab omnibus peccatur. Et iterum: Tot à majoribus receptæ leges, tot, quas divus Augustus tulit; illa oblivione, hæc (quod flagitiosius est) contemptu abolita, securiorem luxum fecere. Nam si velis, quod nondum vetitum est; timeas, ne veteres: at si prohibita impune transcendis; neque metus ultra neque pudor est. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur: quia unius urbis civis eramus: ne irritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus. Externis victoriis aliena, civilibus etiam nostræ consumere didicimus. Denique: Si quis ex magistratibus tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat; hunc & laudare & exonerari laborum meorum partem fateor. Sin accusare vitia volunt, dein cum gloriam ejus rei adepti sunt, similitates faciunt ac mihi relinquunt; Credito me quoque non esse offensionum avidum; quas cum graves & plerumque iniquas pro Rep. suscipiam, inanes & irritas, neque mihi aut vobis usui futuras, jure deprecor. Plura eam in rem vide apud Plinium *Hist. nat. lib. 10. c. 50. & 1. 32. c. 11.* Alexandrum ab Alexandro *Dier., Genial. lib. 3. c.**

ii. p. 685. seq. Fostnerum ad d. h. Taciti p. 306. seq. Quod si forte Tiberius te ac Tacitus terreat, quod eorum subinde in eorum scriptis, qui falsam honestatem affectant, non optima fiat mentio, cape exemplum ex legibus Mosaicis, ubi Deus ipse docuit, prudentius esse, Judæis ob duritiam cordis permittere polygamiam & divortia, (indicia sanè morum non leviter corruptorum,) quam legibus contra latis libidines & iras populi magis excitare, quam suppressere.

§. XLIX.

Quid ergo, inquires, an igitur leges planè nullum habebunt usum? Si mores boni sunt, nil legibus opus, si mali, nil leges profunt. Imò inverto. Si mores boni sunt, cavendum, ne mali fiant, & si mali incipiunt fieri, aut nondum malitia nimis altas vires sumsit, tum leges efficaciam suam validè exercere possunt. Adul-
*Sed exemplo prius præ-
 ant, tum le-
 ges adju-
 menti loco
 adhibeant.*

tis vitii autem etsi principis officium, non per leges intempestivè latus se exerere possit, non tamen propterea est planè nullum. Vitia non simul, ac uno momento vires nimias sumunt, sed pedetentim crescunt, uti omnes alii mores. Nihil tam naturale est, quam ut aliquid eodem modo decrescat, quo incrementa sumsit. Pedetentim boni mores introducendi sunt, sed ad hoc exemplo opus est. Nullum vero exemplum hic efficacius, quam ipsius Principis, ut ad quod omnes subditi suos mores etiam componunt, non ita promptè quidem, fateor, si bonum sit regis exemplum, quam si malum, interim tamen nec ita lentè, quam si sine exemplo princeps per solas leges velit reprimere mores corruptos. Sensit hoc Tiberius, & cum ipse deprehenderet, se pariter ac patres in

luxu immersum esse, prudenter à lege abstinuit, Quod si tamen & à luxu planè alienus fuisset Tiberius, prudentius fecisset, si Patres Reipublicæ Romanæ exemplo prius ab excessu revocasset paulatim ad mediocritatem, quam si statim legem sumtuariam tulisset. Id certum: Ubi nullum exemplum Principis adest, ibi frustra feruntur leges: At in universum non verum est, leges prudenter ferri sicubi princeps exemplo suo legibus præcurrat. Si principis exemplo potentiores in Republica in ordinem redacti sint, tum legum succurrentium est magna efficacia. Si mox Principes incipiat & leges & exemplum suum conjungere, nimia violentia est, at nullum violentium diuturnum, & prohibito rei subitanea irritat subditos, ut eo fortius contrantantur.

§. XLIX.

*Tertium
membrum
collisionis.
Mores post
sunt leges
scriptas abro-
gare, etiam
mali bonas.*

Vidimus hæcenas causas quasdam palpabiles, cur leges non possint tollere mores vitiosos, neque dubicamus, plures alias recenseri posse idem efficientes. Sed sufficientiam istæ speciminis loco. Interim, quæ hæcenus diximus, satis indicant, quod non solum possibile sit, ut, quod tertium erat collisionis membrum inter mores & leges, mores post legem, latam orientes tollant legem scriptam antea latam, sed & simul causas monstrant, cur mali etiam mores possint tollere leges bonas. Si enim legis non semper ea est efficacia, cum præsens est & adhuc nova principis voluntas, ut mores possit tollere, facilio concipitur, quod mores subsequentes possint antiquare legem antè aliquot annos latam. Idque multis modis fieri potest, puta si legislator, qui pravis moribus & adversis legi antecessoris est præditus, succedat, & exemplo

plō suo illos in subditis rursus excitet; si, qui lege notati erant, potentiores evadant in republicā, ut amplius coerceri nequeant; si nimia violentia initio statim mores per legem fuerint, suppressi, si ratio aliqua particularis cesserit, ob quam princeps mores communes lege coercuerit, puta metus annonæ, aut tumultus, item tempora belli &c. & in genere, si status Reipublicæ mutatus fuerit, quod infinitis modis accidere potest. In his casibus etsi nunquam lex scripta fuerit contraria lege abrogata, imò etsi vel decies imperitè repetita fuerit, (si enim imprudentia in primā legum latione poterit committi, cur non eadem etiam possit subesse in repetitione,) omnes tamen lippī & tonfores in Republicā palpabunt, leges scriptas esse sublatas per mores contrarios, tantum abest, ut JCtus, id est homo prudens de eo dubitare possit, an possibile sit, ut mores possint legem scriptam tollere.

§. L.

Sed faciunt tamen doctrinæ falsæ longissimo usu *Nec obstat,* in Scholis pro veris habitæ, ut etiam præstantissimi JCti *voluntatem* iis seducti vel in re planā hæsitent, vel etiam veras doctrinas, utpotè non connectendas cum receptis dogmatibus, ut falsas rejiciant. Talia autem præjudicia erronea multa in doctrinā de consuetudine recepta esse docuit Da. Præles in disert. de jure consuet. & observ. Ita cum doceri soleat, leges scriptas valere ex voluntate principis expressâ, consuetudinem autem ex tacitâ principis voluntate, suâ sponte ex illâ doctrinā fuit, quod nec consuetudo possit ullo modo subsistere contra legem scriptam, nec hanc abrogare, cum canon iste sit evidens, quod frustra quaratur de hominis &

& ita etiam de principis voluntate tacitâ, quoties constat de contrariâ ejus voluntate expressâ. Refertur etiam solet inter requisita consuetudinis communia, ut sit rationabilis. At quomodo rationabilis esse potest, quæ legi scriptæ non vult cedere, aut eam vult tollere? Ergo non poterunt ex istis principiis fieri, quæ quotidie tamen fiunt. Videant quomodo per distinctiunculas ex his tricis se explicent, qui assertis illis adhuc utuntur. Nobis enim per illa nullum oritur dubium, ut qui scimus, consuetudines etiam in republicâ Monarchicâ non valere ex tacito principis consensu speciali, & inane esse requisitum consuetudinis, quod debeat esse rationabilis. *Vid. Dn. Præsid. dissert. cit. §. 36. 72. seq. 107.*

§. LI.

*Mores tollunt
etiam leges
clausulâ, ne
unquam a-
brogentur,
manicas.*

Sive igitur lex scripta destituta sit illâ clausulâ, quod abrogari non possit, sive eadem sit munita, perinde tamen tollitur utrobique à consuetudine contraria. Si enim clausula ista legibus quandoque addi solita non habet istam efficaciam, ut eo firmiter tollatur consuetudo præterita vel præsens, multò minus eam habebit efficaciam, ut tollat mores futuros. At si quis causas suprâ dictas perpendat, quibus positus legem scriptam non posse tollere mores contrarios ostendimus, deprehendet, quod v. g. lex sumptuaria non majorem efficaciam sit habitura, etiam si Legislatores apponi curasset, ut nunquam lex abrogari debeat, si vitium luxus altas radices egerit, aut si externa vitiorum princeps lege velit ejicere ex Republicâ non sublatis principiis. Nec movent in contrarium ea, quæ in hac quaestione disseruit Jctus Illustris *sect. 1. th. 10. Valere, ait, consuetudinem, que post legem derogatoriam introducitur*

cum

cum Raucbaro afferit Richter 2. Dec. 53. n. 144. Nos subsistimus, nam ubi Regnum vel Aristocratia aut etiam popularis status obtinet, potestas ferendarum legum penes singulos è populo non est. Nam Respondemus: consuetudinem, etiam esse legem improprie, & tribuere saltem jus im-punitatis & licentiae, (Dn. Praeses d. Dissert. §. 37. seq. item §. 76.) & tons dabit ex communi errore est, consuetudinem referente ad legum proprie dictarum species. Quod vero sequitur: actus legibus contrarios puniri de- bere, non jus inducere, regulariter quidem obtinet, nisi princeps imprudenter leges poenales tulerit, aut nisi a- liae rationes suadeant, ut princeps poenam differat, aut remittat. Pergit: Nec est quod dicas, hac ratione consuetu- dini nullas in legibus abrogandis partes relictum iri. Et- enim leges non omnes ita disricte precipiunt, (cum clau- sulâ videlicet, ne abrogentur,) sed quaedam feruntur eosi- ne ut arbitrii varietas excludatur. In his igitur consuetu- do vim suam exerit, quoniam parum interest summi impe- rantis, modo populus certam & constantem negotiorum for- mam habeat. Hic fateor, me non intelligere, quæ de singulari hac legum specie dicuntur, & desiderare ex- empla, quibus res illa mihi certè obscura declaretur. Id tamen video, qualescunque demum sint illæ leges, quas solas consuetudo possit abrogare, isti consuetudi- ni etiam opponi posse ea quæ Vir Illustris opposuerat Richtero, scilicet: in Republicâ demum penes singulos è po- pulo, non esse potestatem ferendarum legum, & actus legibus contrarios vel puniri debere vel effectu juris destitui, non jus inducere. Altera responsio: Deinde consuetudo operatur, ubi lex aut legis ratio non est contra- ria, concedit tacitè, quod consuetudo legem abroga-

re non possit, quod tamen eam posse & leges & Jcti & ratio dicant.

§. LII.

*Lex scripta
etiam solo
non usu tolli
potest.*

Imo porro tollet legis scriptæ efficaciam & obligationem non solum contraria consuetudo, sed & defuetudo seu non usus. Probavit id jam Dn. Præses *d. dissert. de Jure consuet. §. 101.* Adde, quod ille qui legem sibi fingit, quæ longissimo tempore non habuit usum, legem sibi fingit nullius usus. At lex nullius usus & lex non lex in doctrinâ civili videntur esse synonyma. Scio quidem, dissentire interpretes juris Romani ferè omnes, sed scio, nullam rationem ab iis afferri, imò nullam legem. Sola autoritas hic obtenditur, Doctorum & numero & sono nominum terrorem incutientium, sed incautis. Ita enim communiter. Si civitas per mille annos non uteretur lege scriptâ, quia fortè non eveniret casus, non tamen tolleretur lex, quia requiritur ad tollendam legem usus contrarius, non solus non usus. Cur vero? quia ita docuerunt Bartolus, Jason, Oldradus, Felinus, Alexander, Decius, Natta, Farinacius, Curtius junior, Guido Papa, Rolandus à Valle, Paris de Puteo, Tiberius Decianus, Molinæus, Cravetta, Antonius Sola, Mascardus, Berolius, Carolus Tapia, Rosenthal, Paulus Fuscus, Knichen, Salazar, Monaldus, Stephanus Gratianus, Fridericus Prückmannus, Andreas Gailius, Thomingius, Marcus Antonius de Amatis, Ernestus Cothmannus. *vid. Reink. de Reg. Sec. & Eccles. lib. 2. class. 2. cap. 9. n. 22. Jac. Schultes quest. 69. n. 66.* Vides: unus aliquis ex Glossatoribus ita canere incepit, cecinerunt ita post hunc præcentorem reliqui omnes. Nos autoritatibus
his

his omnibus opponimus non nostram auctoritatem, quæ nulla est, sed rationem, cujus quamvis sit apud plerisque auctoritas nulla, est tamen ejus apud nos, & alios paucos, maxima. Et consolationi nobis aliquo modo fuit, quod inter illa nomina Jacobo Schultesio adducta, non deprehenderimus nomina Jctorum elegantioris doctrinæ, Hotomannorum, Alciatorum, Cujaciorum, Balduinorum, Duarenorum, Contiorum &c. Quæsi in super, an unicam reperire possem rationem, quæ pro stabilienda illa sententiâ adversâ faceret. Nihil aliud autem deprehendi, quam quod Feltmannus *de juram. perborrescent. c. 15, n. 9. & seq. (conf. eund. adl. 32. §. 1. ff. de LL.)* ex Jafone istud afferat. *Non usu solo quidem præscribi servitutes, sed legem non posse perire eodem modo ut servitutem, quia allegatio juris publici sit res vere facultatis.* Egregia & objectio & responsio, & non alia annotatione digna, quam ut optemus talibus, qui flofculis ejusmodi delectantur, ut voti fiant compotes & in perpetuâ servitute doctrinarum barbararum antiquorum Glossatorum maneant.

§. LIII.

De gustibus enim non est disputandum, cum similes quærant labra lactucas. Nec nobis adeo vitio vertendum, si nobis sapiant fercula condimenti alterius. Ex dictis enim hæcenus illustrari possunt notabilia duo exempla, quæ subministrat Plinius junior, quæ tamen simul ea quæ à nobis adducta sunt lumine mutuo illustrent. Prius extat *lib. 4. Epist. 9.* Accusatus erat Julius Bassus à Bithyniensibus de crimine reperundarum, fuerat enim quæstor in eâ provincia. Ipse ut homo simplex & incautus passus erat multis & ipsi Principi,

cipi, quod munuscula accepisset natali suo aut Saturnalibus. Hæc accusatores furta ac rapinas vocabant. Et lex Acilia quoque munera accipi vetabat. *Censuit* *Bebius Macer*, *Consul designatus*, lege repetundarum *Bassum* teneri : *Cæpio Hispo*, *salvâ dignitate* iudices dandos. Uterque restit. *Qui fieri potest*, inquis, *cum tam diversa censuerint* ? quia scilicet & *Macro*, legem intuenti, consentaneum fuit, damnare eum, qui contra legem munera acceperat ; & *Cæpio*, cum putaret licere Senatui, sicut licet, & mitigare leges & intendere, non sine ratione veniam dedit **FACTO, VETITO QUIDEM, NON TAMEN INUSITATO**. Prævaluit sententia *Cæpionis* : quinimo consurgenti ei ad censendum, acclamatum est, quod solet residentibus. Ex quo potes aspicere, quanto consensu fit exceptum, cum diceret, quod tam favorabile fuit, cum dicturus videretur. Sunt tamen ut in Senatu, ita in civitate, in duas partes hominum iudicia divisa. Nam quibus sententia *Cæpionis* placuit, sententiam *Macri* ut duram rigidamque reprehendunt : quibus *Macri*, illam alteram dissolutam atque etiam incongruentem vocant. Negant enim congruens esse, retinere in Senatu, cui iudices dederis. Et mox: *Misso Senatu Bassus* magnâ hominum frequentiâ, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Vides ut puto hîc mores legi contrarios si non totum legis effectum, ex magnâ tamen parte eum sustulisse. Cur verò non totum ? Quia scilicet non erant mores universales, sed quorundam saltem, quia mores ipsi non intendebant totam legem tollere, sed particulam ejus de munusculis.

§. LIV.

Alterum exemplum est *lib. 10. Epist. 15. ad Trajanum*: *Lege, Domine, Pompeiâ* permissum *Bithynicis Civitatibus* adscribere sibi quos vellent cives, dum civitatis non sint aliena, sed suarum quisque civitatum quæ sunt in *Bithyniâ*. Eadem lege sancitur, quibus de causis è Senatu à *Censoribus* ejiciantur : inter quas nihil de cive alieno cavetur. Inde me quidam ex *Censoribus* consulendum putaverunt, an ejicere deberent eum, qui esset alterius civitatis. Ego, quia lex sic adscribi civem alienum vetabat, ita ejici è Senatu, ob hanc causam non

non jubeat; præterea quia ab aliquibus affirmabatur mihi, in omni civitate plurimos esse bulevitas ex aliis civitatibus, futurumque ut multi homines multaque civitates concuterentur ea parte LEGIS, QUÆ JAM PRIDEM CONSENSU QUODAM EXOLEVISSET: necessarium existimavi consulere Te, quid servandum putares. Capita legis his literis subjeci. Respondit Trajanus Epist. 116. Meritò hesisti, Secunde charissime, quid à te rescribi oporteret Censoribus, consulentibus, an legerent in Senatum aliarum civitatum, ejusdem tamen provincie, cives. Nam & legis autoritas, & LONGA CONSUETUDO USURPATA CONTRA LEGEM, in diversum movere te potuit. Mibi hoc temperamentum ejus placuit, ut ex præterito nihil novarem, sed MANERENT, QUAMVIS CONTRA LEGEM ADSCITI QUARUMCUNQUE CIVITATUM CIVES; in futurum autem lex Pompeja observaretur: cujus vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari. Sentio quidem facile, plerosque fore in eâ opinione, ac si hoc exemplum nostram sententiam magis oppugnet, quàm adjuvet. Quid enim, dicent, annon sentis, mores legi adversos legem tollere non potuisse, quia Trajanus mores illos improbavit? At, in quam ego, si accuratè sententiam Trajani adspicias, deprehendes potius, mores sustulisse legem, quia Trajanus non irritos reddidit eosdem, sed mores hos iterum novâ lege à Trajano fuisse sublato, an ob utilitatem publicam, an ob amorem Plinii, hic non locus est disquirere.

§. LV.

Restat, ut videamus quem usum dicta habeant in ruitu juris Germanici, sed paucis iterum & quasi per indicem. De priscis Germanis sic inter alia Tacitus Germ. c. 19. Numerum liberorum finire aut quenquam ex agnatis (lego: gnatis. Ita in simili Hist. V, c. 5. ubi Ta-

Applicatio dictorum ad Germanos. Apud hos ferè perpetuè plus valuerunt mores, quam leges scriptæ.

citus de Judæis; Nam & necare quenquam ex agnatis nefas, pro agnatis legendum esse gnatis jam observavit post Lipsium Seldenus de Jure Natura secundum discipl. Hebr. lib. 4. c. 1. p. 480. conf. eund. l. 7. c. 9. p. 375.) necare flagitium habetur, **PLUS QVE IBI BONI MORES VALENT, QUAM ALIBI BONÆ LEGES.** Et paulò post c. 26. **Fenus agitare, & in usuras extendere ignotum: ideoque MAGIS SERVATUR, QUAM SI VETITUM ESSET.** Et hoc velut in opprobrium Romanorum commemoravit Tacitus, apud quos legum operosissimè scriptarum numerus jam in immensum creverat. Quare & ex Taciti descriptione Consuetudines veterum Germanorum in moribus & institutis generalibus per certos titulos collegit, ac in principio consuetudinum Imperialium f. 5. exhibuit Melchior Goldastus. Et sanè constat, ante seculum quintum vestigium legum Germanicarum scriptarum non extare, & quæ postea secutæ sunt, maximam partem pristinas consuetudines reperisse. Ac quemadmodum supra notavimus §. 8. 9. & 16. antiquitus leges non scriptas canticis fuisse comprehensas, sic & idem à Germanis olim fuisse usurpatum præter alias multas rationes & id probat, quod & hodiènum singuli veniculi cantionum vocentur leges, Gesetze. Eadem ratio fuit jurium medii ævi, Speculi puta Saxonici atque Suevici, nam & illa præter constitutiones aliquas Cæsarium, consuetudines ex bono & æquo ac interpretationes prudentum pridem observatas, comprehenderant. Ad recentiora tempora autem si decurramus, videbimus similiter in multis veluti per manus traditum jus in foris & dicasteriis principum superfuisse. Hinc toties in Constitutionibus etiam novissimè latis

no-

nominantur, die alte Gebräuche / löbliche Sitten und Herkommen / & secundum illorum tenorem in decisione causarum etiam supremi Tribunalis Assessores pronuntiare jubentur. *Ord. Cam. P. I. t. 57. §. 1. & R. I. 1654. §. 105.* Constat igitur ex his, tenaces semper fuisse Germanos morum atq; usum à majoribus suis acceptorum tam in juribus, definiendis causis privatorū intervientib; quā in his quoque, quæ ad formam regiminis publici ejusque administrationem pertinent. Atque hoc ipsum est, quod temporis progressu des Reichs Herkommen cepit appellari. *Culpisius de observ. Imperiali tb. 8. & 9. Grypbiander de Weicbildis c. 37. Covring. de Orig. Jur. Germ. per integr.* unde Gallus quidam, rerum Germanicarum studiosus, cum in Recessibus Imperii, & in vetustis pactis sæpè ad has consuetudines provocari videret, putavit esse singulare jus quoddam in Germaniâ, quod *Hercommann* diceretur, vel, ut alii narrant, esse celebrem Jureconsultum vetustum, qui *Hercommannus* vocaretur. Confer *Schottelium in prefatione ad tractatum de singularibus quibusdam & antiquis in Germaniâ juribus.*

§. LVI.

In recensendis autem speciminibus ejusmodi consuetudinum Germaniæ nobis otium fecit *Culpisius*, ex *Afferti* hujus *exempla*, *cujus* adeo citatâ *dissertatione* §. 16. & seq. saltem indicem apponemus. Igitur huc pertinent decisiones questionum Feudalium ex epistolâ Sigismundi anno 1434. scriptâ, definitio causarum criminalium ex præfatione *Ordin. Crimin. Carol. V.* actiones ex pacto nudo, dispositiones de successione in pactis dotalibus, jus retractus, stilus curiæ in processibus, quod in electione Imperatoris Germanus fuerit electus, (quod legi cuidam scri-

scriptæ falso tribui prolixè ostendit,) quod non nisi ex familiâ illustri natus in Imperatorem eligi possit, quod electio Imperatoris Francofurti, coronatio Aquisgrani, prima curia Noribergæ institui debeant, jus primaria- rum precum Imperatori competens, jus eligendi Imperatorem Electoribus proprium, officia publica regni, Cancellariatus, Pincernatus, Dapiferatus, &c. Superioritas Statuum Territorialis & ei cohærentia jura, ut teloniorum, collectarum, reformandi, &c. jus sessio- nis & suffragii comitialis ante impetratam investitu- ram, exemptio ab onere contributionum ad bellum Turcicum, jura illa, quæ communiter reservata Imperatoris appellantur, & alia plura.

§. LVII.

(Officia Au-
lica Germa-
norum jam
Herodoti
tempore u-
sitata.)

Obiter hic noto, officia publica & Aulica Electo- rum à vetustâ quidem consuetudine jam ab aliis scri- ptoribus fuisse deducta, (vide *Thulemarii Octoviratum cap. 20.*) nescio tamen an quisquam tam audax fuerit, ut originem eorum à temporibus Herodoti, antiquis- simi scriptoris deduxerit. Tentabimus tamen. Notum est, Scytarum nomen antiquus tam latè usurpari, ut etiam Germani sub eo comprehendantur. De Scythis autem refert Herodotus *lib. 4. Histor. serè circa medium* quod soliti fuerint in solennitatibus, quibus sepulturas Regum suorum honorabant, simul cum Rege sepelire, τὸν οἶνοχόον, καὶ μάγειρον, καὶ ἱπποκόμον, καὶ ἀγ- γελιφόρον, seu, ut Laurentius Valla, interpretatur, eum qui vinum miscbat, & cocum, & equisonem, & mi- nistrum, & eum, qui erat à nuntiis. Habes hic diserte Pincernam, Dapiferum, Marschallum: Per ministrum quo- minus eum intelligas, qui hodiè *Camerarius* dicitur, ni- hil

hil vetat, cum Camerariorum ministerium sit ad personam regum & principum arctissime alligatum. In locum autem ejus, qui intuitu Regis Scytharum dicitur ei fuisse à nuntiis, videtur successu temporis, & ubi literarum usus esse incepit, successisse *Cancellarius*. Conspirat etiam ordo quo Herodotus ea officia recenset. Nam primus etiam inter Electores est Arhipincerna, quem Archidapifer sequitur, hunc Archimareschallus & postea Archicamerarius. In solo Archicancellario dubium hæret, qui in Germania reliquos omnes præcedit, apud Scythas autem Nuncius, quem dubius huic respondere, est ultimus. Sed & huic dubio facile posses occurrere, si dicas, eum ex ultimo in primum locum fuisse evehctum, postquam in Germaniâ Clerici, qui termini instar nemini cedunt, officium hoc sibi vindicaverint. Verum de hac observatione salvum sit Lectori judicium. Jam iterum in viam.

§. LII.

Gavisa est autem Germania plenè hâc felicitate, ut moribus suis uteretur solis, donec per introductionem legum scriptarum omnia turbarentur. Sunt autem illæ duplicis generis, quarum videlicet ad hæc dum Doctores creamus in Academiis, Canonicum seu Pontificium, & Civile seu Justinianicum. Rem ab aliis prolixius actam non agam, hoc est, non exponam, quâ occasione, quo tempore, quo fructu utrumque jus in Germaniam sit introductum. Videantur *Conring. de orig. Jur. Germ. cap. 26. seq. Conradus Sincerus de German. leg. vet. atque juris Romani in Republ. nostr. orig. & autorit.* Id saltem ostendam, in hoc singulare quid esse observandum, quod cum in aliis Rebus publicis bonæ leges intendere soleant, tollere pravos mores, Germania hæc

Bonos hos mores tollere voluerunt leges scriptæ non bonæ.

K

in-

intelicitate laboraverit, quod pravæ leges intenderint tollere bonos mores, & Pontifex ac Clerus Pontificius inter alia consilia turbandi pacem Germaniæ istud inter præcipua adhibuerint, ut moribus Germanorum probis ejectis introducerent jus impium, incertum, atque impertinens. Quamvis autem per divinam gratiam pravum istud consilium non omnino bonos mores tollere potuerit, sed eorum multi adhuc hodiernum vigeant, id tamen affecuti certè sunt, ut maxima incertitudo ex juris mixtura illa sit orta, & ut eruditi minimum mores patrios ignorent,

§. LIX.

*Probat, leges scriptas in Germaniam introdu-
ctas esse pe-
jores moribus antiquis.*

Equidem non diffiteor fuisse in moribus Germanorum nonnulla, quæ emendationem desideraverint, sed pauca fuerunt illa, & vix præter duella judicialia & purgationes vulgares per ferrum candens, aquam ferventem & frigidam quicquam moribus Germanorum opponi poterit. Non, tamen hæc fuerunt, quæ Clerum Pontificium moverent, ut alias & suas leges introducerent, cum faciliè ex historiis ostendi possit, ipsum Clerum istos ritus injustos & superstitiosos si non introduxisset, certè valde tovisse. Id urebat Clerum, quod in scriptis moribus Germaniæ nonnulla legerentur, quæ autoritati Clericali apertè detraherent, & quod tanta esset autoritas horum morum, ut Juri Pontificio cedere nollent. *vid. Couring, d. tract. c. 31, p. 192. seq.* Et revera si quis consideret, quanta impietas, superstitio, fraus, libido litigandi, quantus fastus imperrinens, quam ineptiens persuasio hominum indoctorum de eruditione solidâ ac eminenti, quanta palliatio omnium scele- rum sub nomine justitiæ ubique per illud jus Canonicum, & suo modo etiam per jus Justinianicum sint in-
tro-

producta, is sentiet, quod emendatio morum Germaniæ per hoc jus utrumque sit similis curæ, quâ Medicus quispiam imperitus fortè uteretur, si laboranti dolore dentium tale medicamentum præberet, quod dentium quidem dolorem sifteret, sed inficeret hominem lue venereâ.

§. LX.

Nolim tamen, in describendo morbo, quo laboramus in Germania illo medio termino uti, quem à multis viris, piis quidem, sed non magnoperè prudentibus, sæpius afferri observavi. Causam corruptæ Juris prudentiæ esse, quod utamur legibus Ethnicis Ulpiani, Pauli, Diocletiani etc. Utendum esse legibus divinis & Christianis. Postularet hic error integram differentiationem, jam cum scopus noster id non admittat, paucissimis eum detegemus. 1. Leges coercent homines improbos, dirigunt contractus civium &c. Quare æque imperitum est leges dividere in Ethnicas & Christianas, quam si quis delicta dicat esse vel Christiana, vel Ethnica, aut contractus velit esse vel civiles vel Evangelicos, aut denique caseos & calceos Christianos Ethnicis præferat. 2. Ista objectione maximè Clerus Pontificius usus est, dum vel mores populorum bonos vel etiam Jus Justinianum ejicere, & loco ejus jus Canonicum introducere voluit. Et videant, quibus hodiè idem monitum inculcatur, annon, qui id dant, æquè ut Clerus Romanus intendant, ut soli imperent. 3. In Legibus Gentilium sunt multa bona. Lege Leges Romuli & Græcorum Legislatorum & deprehendes. Imò lege ipsas leges Ulpiani, Pauli, Diocletiani &c. & deprehendes. 4. Lege Mosaica forensi quidem nulla est præstantior & prudentior, sed uti va-

Taxatio im-
pertinens
quod Germa-
ni utantur le-
gibus Ethni-
cis, cum debe-
ant uti Chri-
stianis.

riis ex rationibus impossibile est, ut ea tota introduca-
 tur, stultum autem esset, particulam ejus aliquam velle
 introducere, & reliqua intacta relinquere, quia legum
 Mosaicarum est intima connexio, ut una sine altera es-
 se commodè non possit; ita etiam frustra Christus sa-
 pientiam summam docuisset, si vellemus Legem Mo-
 saicam, ut umbram saltem sapientiæ Christianæ iterum
 introducere, præprimis cum leges forenses legibus ce-
 remonialibus ita sint immixtæ, ut vix commodè rur-
 sus separari possint. 5. Leges vero Ceremoniales rur-
 sus velle introducere, etsi apertum sit, idem esse, ac si
 quis Christum tolleret, cuilibet tamen arcanas homi-
 num machinationes callenti facile transparet, Levita-
 rum potentiam & præminentiam causam primariam
 esse, cur leges Mosaicæ commendentur. 6. Christia-
 næ leges insuper vel ideò non possunt commendari
 præ gentilibus, quia Christus, nullam legem tulit, sed
 fuit doctor saltem sapientiæ, non legislator. Neque
 tulerunt ullam legem Apostoli. 7. Quodsi per leges
 Christianas intelligant Christianorum Imperatorum,
 nego illas meliores fuisse legibus Imperatorum Gen-
 tilium. Lege eas in Codice Theodosiano, & Justinia-
 neo, lege integras leges Justiniani ipsius, & deprehen-
 des tantum non in singulis lineis, quantam impruden-
 tiam legislatoriam illæ sapiant, quia videlicet Clerus
 oratoriam suam sacram & præemia Platonica, etiam
 per gnathones suos aulicos incipiebat legibus immif-
 cere. 8. Quodsi sub legum nomine intelligantur dicta
 Patrum, qualibus Decretum est refertum, sentis iterum,
 quam Papismum sapiat istud monitum, præprimis si
 simul cogites, quod nulla sententia & doctrina tam ab-
 surda sit, quam non docuerit aliquando unus vel alter
 Ecclesiæ Pater, &c.

§. LXI

§. LXI.

Sed curam jam fortè à me postulas, & quomodo felicitas antiqua Germanorum, dum moribus suis viverent, & mores scriptos ignorarent, iterum reduci possit. Ingenuè respondebo, me eam nescire, sed id tamen simul scire, omnia remedia hætenus proposita, puta Venturæ de Valentii in Parchenio litigioso, Auctoris des Bedencens von Justicien Wesen/ eorum qui consilia dederunt de novo Codice faciendo aliorumque esse insufficientia, penè dixerim impertinentia, & ubivis indicantia defectum prudentiæ civilis. Non poteris hic dicere unum consilium esse altero melius, sed verius est, unum esse altero deterius. Debeamus experientiâ didicisse quod nullum remedium sit minus aptum, quàm incertitudinem juris dirimere velle legibus scriptis. Exemplum præbeat corpus Juris Saxonici Electoralis. Dissensus & incertitudines tollere intendebant Constitutiones Divi Augusti. Ex his novæ diffensiones ortæ sunt. His mederi volebant decisiones novissimæ. Sed & in has scriptæ sunt disputationes fori, & pepererunt adèò illæ novas diffensiones. Quod si & hæ per novas decisiones tollantur, & eâ methodo infinities procedatur, infinities etiam multiplicabuntur diffensiones collegiorum. Cape aliud exemplum. Non utuntur apicibus & tricis juris communis causæ mercatoriæ & cambiales, quia totæ, quantæ quantæ sunt, moribus & originem & augmenta debent. Quod si dubium circa eas fuerit ortum, communiter per arbitria mercatorum peritorum, quæ PARERE vocantur, hætenus ea feliciter fuere sublata. Saxonia & Lipsia, uti semper abundavit Viris Jure Consultissimis, ita & ante vicennium tentarunt, judicium de causis

*Curæ morbi
Jurispruden-
tia Germani-
ca ineptæ.*

cambialibus & mercatoriis in formam artis redigere. Sed interroga mercatores, interroga advocatos, & deprehendes, annon infinita dubia nova ac diffinitiones ex pio illo proposito orta sint ac quotidie orientur. Quodsi in negotiis simplicibus & planis difficultates hæc oriuntur, quid de negotiis aliis timendum est?

§. LXII.

*Diatæ, per
quam emen-
datio sperari
possit.*

Scio etiam diatam, quæ si utamur, aliquando sperari potest, ut mores pristinos & utiles iterum recuperaturi simus. Si agnoscamus in Academiis, omnem causam mali à Clero Pontificio per Academias ortam esse; si patiamur hæc publice in Academiis doceri; si palpemus ignorantiam nostram in patriis moribus; si hæc agnitio ignorantie nostræ desiderium excitet, cognoscendi mores, secundum quos aliquando pronuntiandum est, cum Academias reliqueris; si tum mores cognitos in Academiis doceamus, relicto jure peregrino & ad mores patrios minime apto; si hac doctrina imbuti membra fiant collegiorum Juridicorum, Scabina tuum, Prætoriorum &c. Etenim per observationes oppositas mores Germani corrupti sunt, non poterunt ergo commodius quam istâ viâ emendari. Festina lentè. Pedetentim, paulatim. Legibus emendationem velle tentare frustraneum est, cum legibus ægotemus. Appositè Socrates Gallorum Michael Montanus dans les Essais au livre troisieme, chapitre 13. p. m. 1074. suiv. Nous avons en France plus de loix, que tout le reste du monde ensemble & plus qu'il n'en faudroit à regler le monde d' Epicurus: Ut olim flagitiis, sic nunc legibus laboramus: & si avons tant laissé à opiner & décider à nos juges, qu' il ne fut iamais libéré si puissante & si licentieuse. Qu'ont gagné nos législateurs à choisir cent mil especes & faits particuliers, & y attacher cent mille loix? Ce nombre n' a aucune proportion avec l'infinité diversité des actions humaines. La multi-
pli-

plication de nos inventions n' arrivera pas à la variation des exemples. Adjoutez y cent fois autant : il n' avendra pas pourtant, que des evenemens à venir ils s'en trouve aucun qui en tout ce grand nombre de milliers d' evenemens choisis & enregistrez en rencontre un, auquel il se puisse joindre & apparier si exactement, qu' il n'ye reste quelque circonstance & diversité qui requiere diverse consideration de jugement. Il y a peu de relation en nos actions, qui sont en perpetuelle mutation, avec les loix fixes & immobiles. Les plus desirables ce sont les plus rares, plus simples & generales: Et encore crois ie qu' il vaudroit mieux n' en avoir point du tout, que de les avoir en tel nombre que nous avons, Nature les donne tousiours plus heureuses, que ne sont celles que nous nous donnons. Tesmoin la peinture de l' aage doré des Poetes: & l' estat ou nous voyons vivre les nations qui n' en ont point d' autres. En voila qui pour tous iuges employent en leurs causes le premier passant, qui voyage le long de leurs montagnes: Et ces autres estiment le tour de marché quelqu' un à entre eux, qui sur le champ decide tous les procez. Quel danger y auroit-il, que les plus sages voidassent ainsi les nostres, selon les occurences, & à l' oeil, sans obligation d' exemple & de consequence? Achaque pied son soulier.

§. LXIII.

Et jam sæpius experti sumus in Imperio Germanico veritatem eorum quæ supra §. 43. & seqq. docuimus, quod ob non rectè ponderatam prudentiam legislatoriam leges etiam optimæ non possint tollere mores pessimos, deprehendemus etiam easdem rationes subesse, quas supra annotavimus. Quænam est ratio, quod Ordinationes Politicæ Imperii Recessibus insertæ & toties à singulis Statibus renovatæ, quod prohibitiones comporationum & poculorum salutis toties in Recessibus ipsis repetitæ nullum habuerint effectum? Quia tentavimus effectus vitiorum tollere non sublati causis; quia contudim⁹ officia docentium cum jure principis; quia leges executione, & possibilitate exequendi destitutæ fuerunt; quia de fuerunt exempla potentum secundum leges viventium; quia mores non erubuerunt bibere in sanitatis.

Etiã in Germania leges scriptæ non tollere potuerunt mores depravatos.

tatem recessuum Imperii. Eadem dicenda sunt etiam de ordinationibus Ecclesiasticis, quæ æquè contemptivæ sunt magis ob easdem prudentiæ regulas non observatas, quam ut usum aliquem habeant. Diximus supra leges doctrinales cum proëmiis & prologis ac ratiocinationibus originem debere Philosophiæ Platoniciæ & rectè esse irrisas à Senecâ. Cum autem in seculo potissimum quarto & quinto Philosophia Platonica fere sola regnaret, minimum apud Episcopos & Patres Ecclesiæ, & hi multa etiam in aulis gubernarent, factum est, ut & hi prologi & epilogi & ratiocinationes in leges Principum Christianorum se insinuarent, ut ex omnibus eorum constitutionibus apparet. Et hoc malum ab illo tempore non decrevit, sed indies majora incrementa sumsit. Hinc ordinationes ortæ, seu hermaphroditæ partim leges partim doctrinæ, quæ hodiernum etiam post reformationem retinentur, quamvis nullum vel certè exiguum effectum habeant, partim, quia quædam bonæ mentes ad monasteria magis quam ad imperia aptæ illas adhuc quotidie suadent ac commendant, partim, quia nullus JCtorum, quod sciam, istum nævum detexerit, sed vel torrente communis erroris se abripi passi sunt omnes, vel nondum licuit veritatem tuto profiteri.

LXIV.

*Explicantur
monita Se-
ckendorffii de
Ordinationi-
bus Aulicis.*

Ex dictis explicationem accipient ea, quæ Eques Generosus & vix parem habens Illustris Seckendorffius pie memoriæ scripta reliquit in *tractatu de statu Principum Germania Part. 3. cap. ult. n. 22. seq.* etsi primâ fronte videri possit, ac si communem errorem erret; Ita enim disserit: *Das andre Mittel (secundum hanc videlicet Platonizantem & Clericalem Jurisprudentiam) zu rechter Christlicher und löblicher Anstalt bey Hoff ist eine gemeine durchgehende Hoff-Ordnung* (nam communis iste error putat, leges esse medium virtutum & ipsius Christianismi)

anismi impetrandi) darinnen allen Hoff-Bedienten etliche
 notwendige Stücken / die sie zu Christlicher und treuer
 Verrichtung Ihres Amtes thun oder meiden müssen / wohl
 eingebunden werden. (H. e. ipsis serio dicitur & inculcatur,
 quia docemus in Academiis, fontes defectuum omnium esse,
 in intellectu, & homines nescire ea, quæ bona sunt, ergo ne-
 cesse esse, ut ex ordinationibus discant.) **Beymersten Punct**
soll ein jeder Fürstl. Hoff-Diener Sich zu der Christlichen
Religion bekennen / (Confessio facilis est, & non multum pro-
 derit.) **auch dero selbst von Herzen zugethan seyn:** (Debe-
 bamus esse virgines. Hoc nunquam ordinatio aulica efficiet,
 & si esset tam efficax ut posset efficere, ut homines Deum & proxi-
 mi toto corde & sincere amarent, quid Christo opus fuisset? Cum
 autem id efficere nequeant, frustra est ordinationes facere de-
 re impossibili:) **oder da er sich davon zu einer andern Mei-**
nung wenden wolte / (Jam quidem res aperta est, Sermonem
 esse de religione, quæ in OPINIONE consistit. Atqui talis Re-
 ligio nec Deo placet, nec ulli hominum prodest, nisi Clero
 Papali:) **solches Pflichtmäßig anzeigen ic.** (Igitur hoc pri-
 mum punctum, cum ad legum vim non pertineat, sed ad ca-
 thedras Doctorum, poterat ab ordinatione Aulicâ abesse.) **Zum**
andern werden die Hoff-Leute durch die Hoff-Ordnung zu
etlichen Tugenden abgemahnet / und von ge-
wissen Lastern abgemahnet / (Hortari non est officium Prin-
 cipis, sed Doctorum, quæ hic iterum miscentur.) **Sie sollen**
Sich alles erbarlichen Wandels höchlich befeisigen / inson-
derheit der Demuth / Gehorsams / Bescheidenheit ic. Warheit
Verschwiegenheit / Nüchternheit / Verträglichkeit und der-
gleichen / (Bene si exempla multa harum virtutum deprehen-
 dant Aulici in Aulis.) **hingegen sollen Sie diejenigen Untu-**
genden insonderheit vermeiden / welche durch bösen Ge-
brauch leider an den meisten Höffen in Schwang gehen /
 (Quomodo verò evitabunt, si plurimis exemplis horum vitio-
 rum ad eadem iritentur? Quodsi illa vitia in istâ Aulâ, quæ
 talem Ordinationem præscribit, exulant, melius esset, imitari Ly-
 curgum, de parricidio nihil in Republicâ suâ vetantem. quam

L

ut

ut prohibitione appetitum hominum ad res vitatas pronum excitent. Si contra hæc vitia etiam in illa Aulâ regnent, omnis Ordinatio in contrarium directa erit ludibrio:) als Gotteslästern / Kluchen / Schweren / abergläubische / und der Zauberrey ähnliche Händel treiben / Schlägereyen und Frevelthaten / Fressen und Sauffen / Schandiren / und liederliche Possen treiben / mit verdächtigen Weibes-Personen unter allerhand Vorwand umgehen / oder sich behängen / Barten und Würfelspiel treiben / Untreu und Unterschlag allerhand Herrschafftlichen Vorraths / Speise und Trandts fürnehmen. 2c. (Si hi mores in aulis regnant, quid putas profuturas esse omnes ordinationes, etiam optimas?) Zum dritten gehet die Hoff Ordnung dahin, daß ein jeder seines Amts treulich abwartet / u. s. w. Nachdem auch einem Diener nicht alles vorgeschrieben werden kan, soll sich ein jedweder auff der Herrschafft Befehl zu allerhand anständigen Verrichtungen gerne gebrachen lassen. 2c. (Ergo & hoc caput parum utilitatis habebit. Vti enim pleraque non poterunt comprehendii in ordinatione scripta, ita & illa generalia poterant brevissimis verbis vivâ voce inculcari.) Viertens begreift auch die Hoffordnung diejenigen Puncta, welche zu respect gegen die Fürstliche Herrschafft und dero hohe vorgesezte Hoff-Aemter dienen. 2c. (Atqui & hoc caput ex usu non ex ordinatione discitur.) Jam computa, quid in Ordinationibus Aulicis restet, quod verum & genuinum usum præstare possit.

§. LXV.

*Offenditur,
Seckendorf-
fium nobis-
sum sensisse.*

Fuisse autem eandem nobiscum Viro Illustri mentem, & saltem ea tempora, in quibus scribebat, apertiore veritatis professionem non tulisse, præter alia infinita indicia (conf. e. g. quæ quæ in addit. §. 47. de corruptis aularum moribus apertius dissentit,) id monitum docet, quod *cod. cap. n. 33. p. 593.* addit. Nichts minder pfleget und soll auch billich ein löblicher Regent die gemeine Hoff Ordnung also einrichten lassen, daß dadurch Ehre / Tugend und Zucht gepflanzt / und seine Hoffstatt zu einen guten Exempel für alle andere Haushaltungen im Lande diene. Denn sehr schädlich und unchristlich

lich ist / wenn man in Landen allerhand Uppigkeit und La-
stern insonderheit Fluchen / Schweren / Schlägereyen / Fre-
velthaten / Unzucht und schandbare Worte / gewaltsames
Beginnen / Betriegerereyen / gewinnsüchtige Spiele durch öf-
fentliche Gesetze verbeut und straffet / aber bey Loffe sol-
che für Kurzweil und gute Sitten / oder te für lächerliche
und leidliche Possen hält.

§. LXVI.

Denique quæ supra §. 49. seq. de abrogatione legum scri- *Contrà in*
ptarum per mores docuimus, ea etiam in legibus publicis Ger- *Germania*
mania suis exemplis non desituuntur. Sapius in Aureâ Bullâ *etiam mores*
obtestationes fiunt, quod ea debeat perpetuò valere. Loca eam *sustulerunt*
in rem collegit D. Hertius *dissert. de lege, clausula ne abrogari possit, leges scriptas*
munità sect. 2. §. 5. Et tamen non pauca capita etiam tacite moribus
sunt abrogata. Vide quæ recenset D. Herrius ibid. Et quæ de toto hoc ne-
gatio anno præcedente peculiari dissertatione multâ industriâ collegit
Consultissimus Brunemannus. Unicum salt em exemplum ex ini-
rio ejusdem, aliis omisium afferamus. Disponitur ibi *in cap. 1.*
de salvo conductu Electoribus præstando sub pœna perjuri &
amissionis voti. At vero mores quotidie ostendunt, integrum
illud caput de salvo conductu hodie non amplius esse in usu. Ra-
tio in promptu est. Quia enim tempore Aureæ Bullæ nondum
pax publica erat stabilita, conductu salvo opus erat. At suc-
cessu temporis & propter pacem publicam, & propter incremen-
ta potentie Electorum & ob alias causas Statu imperii mutato
dispositio illa Aureæ Bullæ sensim exolevit. Ut jam nihil dicam
de cap. 9. ubi per modum privilegii conceditur Electoribus tan-
quam singulare privilegium, jus metallifodinarum, quod ho-
die deficit esse privilegium, cum & alii Status Imperii vi superiori-
tatis territorialis hoc jus sibi vindicent.

§. LXVII.

Est autem istud exemplum de salvo conductu mutato ad *Etiam non*
nostrum institutum maxime commodum, partim quia istud ca- *usu, etiam se*
put clausulâ de non abrogando erat munita, (sic enim incipit Au- *leges scriptas*
rea Bulla: *Decernimus & presentis edito Imperiali perpetuò valituro clausulam de*
sanctimus &c.) & quia abrogatio illa magis in non usu, quam in non abrogan-
usu do habue-
runt.

usu contrario constituit. *vid. suprâ §. 51. & 52.* Et possunt insuper alia legum exoletarum per non usum exempla afferri. Jubet Recessus Imperii de ann. 1512. tit. 4. ut Fiscalis Imperii inquirat in Blasphemantes etiam Principes & Electores Imperii, imò puniri vult Principes Imperii, si blasphemantes non puniant. Jubet Aurea Bulla *cap. 2. §. 5.* Electores, si stato tempore non eligant Regem, panem solum manducare & aquam bibere: At quis non palpat, etiam si cœcus sit, talia non usu exolevisse. *Vid. Dn. Brunemann. d. Dissert. de A. B. mutatione §. 13. & 27.* Et si, quod clausulam de non abrogando attinet, dicendum quod res est, ea vel singularem factum & opinionem de rarâ & nullâ emendatione opus habente prudentiâ legislatoriâ, vel etiam crassam inscitiam, quid ad legumlationem requiratur, in eo, cujus ministerio hâc parte Princeps usus est, arguit. Ac nemo dubitat, quin ejusmodi leges omninò mutari possint, tantum de modo quaestio est. *vid. D. Heritium d. l. Sect. 1. n. 4. §. 5. seq.* In spêcie autem Bartolus vel quicumque alius fuit Aureæ Bullæ conscriptor, pro ratione illorum temporum ita prudentiâ civili erat destitutus, ut in singulis paginis defectus judicii pelluceat. Si quis saltem proœmium perlegat doctrinæ saniori politicæ adfvetus, vix absque viscerum commotione id facere potest. Et tamen commentatorum Aureæ Bullæ singula verba ejus exosculantur, in singulis mysterium quarunt, argumenta ex locis minimè aptis (*v. g. de septem candelabris*), etiam in controversiis illustrissimis afferunt. Sed hi omnes defectus, ex communibus Academiæ navis profuunt, notatis superius §. 36. 46. 63.

§. LXIIX.

Cum ergo de legibus solo non usu abrogandis & leges expressæ Romanæ (*vid. §. 1.*) & ratio (*vid. §. 22.*) & exempla (*vid. §. 53. 54. 67.*) adsint, mirum videri posset, qui venerit aut Glossatoribus in mentem, ut illam falsam doctrinam proponerent, leges non tolli non usu, sed usu contrario, aut etiam qui factum fuerit, ut tot eximii Jcti, qui Glossatorum alias ineptias observarunt, in hoc errore tam supinè eos secuti sint. Et de Glossatoribus quidem res plana est, eos ignorantiam communem illorum temporum & carentiam bonarum literarum etiam in hunc errorem duxisse. At nostros Jctos quod concernit, interesse aliquod magnum & præcipuum à cognitione veritatis eos detinuit. Scilicet

*Origo erroris
communis,
quod leges
non possint
abrogari solo
non usu.*

licet docuerunt: Jus Romanum magnum habere in foro usum, quia tanquam jus commune in Imperio receptum sit. Quod si quis contra urfit, illum usum non apparere, exceperunt, nusquam tamen leges Romanas esse abrogatas. Et pro corroborandâ hâc insufficiente responsione finxerunt duo parum sana axiomata, quod non ritatum est, cur stare prohibeatur, (præmissis cum ejus verba deprehenderent *in l. 27. C. de testam.*) & alterum huic parallelum: leges non tolli non usu, sed usu contrario. Cum autem hodiè ista fabula de recepto Jure Romano tanquam jure communi per Culpisium sit felicissimè explosa, & in aprico sit, Jus Romanum, si quis ejus usus est, tanquam jus saltem subsidiarium valere, & ita illa pseudo brocardica usum illum, ad quem antea adhibebantur, non amplius præstant, sperandum est etiam, Doctores mox agnituros esse, leges etiam non usu tolli. Declaremus rem exemplo. *Error Communis*: Actiones penales sunt cum Jure Romano tanquam jus commune receptæ. *Ratio*. Atqui non sunt in usu. *Error*. Non tamen sunt abrogatæ. Non adest usus contrarius. &c. *Quod si* invertas hypothesin aliter cantabit error. Videamus. *Ratio*: Valet saltem Jus Justinianicum in subsidium deficientibus moribus. *Error*. Ergo usum habebunt actiones penales, quia hic mores deficient. *Ratio*. Imò verò mores hæc non deficient, sed mores, quia illis actionibus non utuntur, etiam usu nondum eas receperunt. *Error*. Quod non mutatum est, cur stare prohibeatur. *Ratio*. Quod non receptum est, cur receptum esse dicatur. *Error*. Non usus non tollit legem. *Ratio*. At respublica, que lege peregrina non utitur, ostendit illam legem apud se non habere usum. *Error*. Quis prohiberet, si vellet quis v. g. actionem vi bonorum raptorum instituere, si iudex vellet secundum penitum in triplum condemnare? *Ratio*. Egoprohiberem, ne jure peregrino & ad mores patrios non apto macularet mores patrios. *Error*. Sed quid si mea autoritas plus valeret apud Advocatum & Judicem, annon tunc actio penalis esset in viridi observantia in foris Germanorum? *Ratio*. Non esset. Finge: esse civitatem, cujus omnes cives sobriè vivant & modestè, unus autem noctes potando, dies dormiendo confunderet. Quid putas, an homo sana mentis propterea diceret, abortivam in illa civitate esse in viridi observantia, aut usu receptam? &c.

*Respondetur,
illis, qui ne-
gant, obser-
vantiam Im-
perii tollere
posse leges
scriptas ob-
servantiam
contrariam
vetantes.*

§. LXIX. In eo vero à nobis dissentit Culpicius *de observ. Imp. tit.* quod diximus, Mores Germaniæ etiam tollere posse leges, quæ clausulam de non abrogando habent. Sic enim ait: *Adeo verò hoc procedit* (quod observantia sit fidissima juris precedentis interpretis) *ut & juri scripto præferendum cum Bidembachio dixerit Klokius, cum aliis Richteris: neque enim novum est, posse etiam, quæ publicis constitutionibus sancita fuerunt, per subsequentem imperii usum & observantiam, quæ tacito summa potestatis consensu & observatione fulcitur, denud abrogari, aut certe mitigari, varique immutari, monente Itero; nisi quod existimaverim, eas hic excipiendas esse leges, quibus disertè provisum est, ne observantiam contra allegare liceat, cuius rei specimen habemus in Constitutione pacis publicæ Wormatiæ factâ de An. 1495. tit. 10. Wir setzen auch.* Nos autem hic nihil excipiendum putamus, nec obstare arbitramur doctrinæ nostræ d. tit. Confit. de pace publicâ. Nam 1. id ibi saltem dicitur, quod contra constitutionem illam nulla privilegia antea concessa, aut observantia contraria allegari debeat, ergo magis loquitur de observantia præcedente, quam de subsequente. 2. Etiam si expressè disponderet, ne quidem futuram consuetudinem contrarium debere inducere, non tamen posset illa clausula in illa lege majorem habere effectum, quam habet in aliis legibus, hoc est non magnum. 3. Etiam istam legem de pace publica moribus hætenus fuisse mutatam, ut plerique Status imperii præter jus belli defensivi, quod ibi concessum est, utantur etiam jure belli offensivi (ex justa videlicet causa) quod ibi est prohibirum, experientia testatur, & ratio defendit, quia jubetur ibi *in d. constit.* quod quilibet offensus debeat esse contentus, ut causam suam in judicio debito modo agere liceat. At per navos Status hodierni Imperii Germanici factæ sunt lites in Dicasteriis Imperii immortales. Unde idem est in effectu intuitu Statutum potentum, acsi judicia cessent. Ubi autem cessant judicia, ibi licet etiam bello offensivo vindicare injuriam illatam. *Illustr. Seckend. im Fürsten Staat. P. 2. c. 8. n. 6. p. 201.* Es ist kein größser Anlaß zu Unwillen / auffruhr und Krieg in grossen und Kleinern Regimentern als die übele Beschaffenheit der Geseze und Gerichtsstellen / sintemahl die Erfahrung bezeuget / daß endlich diejenigen / welche ihr recht mit Hülffe der Obrigkeit nicht erlangen könn
nen

nen / solches mit der That suchen / und ausfuhren und Krieg erwecken. Et mox. Ein Landes-Herr soll keine Selbsthätigkeit so lange er Rechtens genießen kan / vornehmen noch den seinen gestatten.

§. LXX.

Prævit quidem Linnæus in sententiâ illa, quod status imperii habeant etiam jus belli offensivi *lib. 4. Jur. Publ. c. 8. n. 247. seq.* Sed quemadmodum alii Juri Celebres communiter hic Linnæo contradicunt, jus belli statuum tantum ad defensivum restringentes; ita non est dissidendum, quod Linnæus sententiam suam malè ex legibus Imperii probare voluerit, cum leges Imperii potius doceant contrarium, & faveant sententiæ communi, maximè verò ipsa constitutio de pace publica *in. Als das von Zeit. & novissimè Instrum. pac. art. 17. §. 7.* & adeo thesis Linnæi ex fundamentis nostrâ disputationis sit defendenda. Nec dubito Viros Celeberrimos diu adertum hoc fuisse agnituros, nisi vidissent sibi obstare expressa verba legum, etiam novissimè repetita, & nisi brocardicum istud: leges valere donec abrogentur, nimis crudè in Academiis expositam, ipsi remoras injecisset. Quare digna res esset industria, si quis post diligentiam Dattii in detribendâ historiâ pacis profanæ, jam paucis exponeret fata illius constitutionis. Et malle negotium hoc ita distinctè tractari, ut 1. causâ explicentur, cur constitutiones præcedentium Imperatorum de pace publicâ nullum effectum habere potuerint. Incedentium 2. quod ob nimis tam turbatum statum diffidationes sub certis conditionibus fuerint permixtæ, 3. An possibile sit, bello defensivo subditis permisso pacem publicam in regno procurare? 4. Cur tamen id in constitutione Maximiliani fuerit permillum? 5. Sine rationabili administratione justitiæ non potuisse etiam efficaciter prohiberi bella offensiva. 6. An ipsa institutio, ac ordinatio Camerae, ejus emendationes sublecuta, & praxis hodierna ita sint comparata, ut deinceps potens contra potentem principem rationabiliter administrationem historis omnium bellorum post constitutionem pacis publicæ ortorum constare ab utraque parte semper, & utrobique quidem cum maximâ plerumque verosimilitudine, præsumtum fuisse, bellum defensionis causâ esse susceptum. 7. An leges militadine, præsumtum fuisse, bellum defensionis causâ esse susceptum. 8. An leges effectum habere possint, quæ medium subministrant dispositionem legum cavillan- di? 9. Quamnam sint rationes status, cur in novioribus legibus ut Instrum. pacis & Capitulationibus ac recessibus res quædam obsoletæ aut quatum effectus nullus sperari potest, repetantur &c. Sed hanc curam aliis relinquo. Mihi enim jam ulterius progredi non licet.

Conspectus totius Dissertationis.

Origo disputationis. §. I. Cur dissertatio hæc ad jus publicum sit relata §. II. Summa dicendorum. Triâ genera contentionis morum cum jure scripto. §. III. Prima quæstio: An præferendi sint mores in genere legibus scriptis? Notanda quoad statum controversiæ. §. IV. Præstat, rem publi-

Monita circa explicationem doctrinæ, quod statibus Imperii competit etiam jus belli offensivi.

blicam bonis moribus uti, quam bonis legibus. §. V. Primum argumentum, petitum ab origine legum scriptarum. §. VI. Quâ in re preferenda est historia sacra historiis Græcorum & Romanorum §. VII. Republica Antediluviana jure non scripto perpetuo fuisse. §. VIII. Eadem de Rebus publicis post diluvium dicenda sunt, usque ad tempora Moysi. §. IX. Moyses primus legum scriptarum conditor, necessariorum ob nimis corruptos mores populi Israelitici, §. X. Sed insufficientium tamen ad restaurandos bonos & sanctos mores, quorum recuperationem absque legibus scriptis deum Christus docuit. §. XI. An primus Moyses scribendi artificum & literas invenerit, Rationes dubitandi, §. XII. Rationes decidendi. §. XIII. Comparata cum doctrinâ nostrâ opinio Gentilium; nimirum Epicuri, §. XIV. Platonis, §. XV. Aristotelis, §. XVI. Ciceronis, §. XVII. Fulvii, Salustii, §. XVIII. Senecæ, §. XIX. Taciti, §. XX. cum explicatione Forstneri. §. XXI. Notatur Polydorus Vergilius, §. XXII. & Henricus Salmuth. §. XXIII. Alterum argumentum, multos populos sine legibus scriptis, nullo sine moribus non scriptis, §. XXIV. Imperfectio legum scriptarum agnita à Platone, §. XXV. & Aristotele, §. XXVI. ac Cicerone, §. XXVII. Novum argumentum: Leges scriptæ pluribus cavillationibus sunt subjectæ, quam mores & jus non scriptum. §. XXVIII. Causa hujus diversitatis, Dubia circa eam. §. XXIX. Respondetur dubiis, §. XXX. Loquens eâ præmeditatione non utitur, quæ scribens, §. XXXI. Mores sunt indeterminati, leges libertatem determinant, §. XXXII. & scripta magis, quam voce prolata. §. XXXIII. Inde securus fraus admittitur contra leges scriptas, §. XXXIV. quam adjuvant varia pseudoregula interpretationis, §. XXXV. & quæ sita mysteria in singulis verbis, §. XXXVI. Leges non scriptæ Lacedæmoniorum à Lycurgo latæ & earum encomium. §. XXXVII. Contrâ de legibus Atheniensium non scriptis à Solone latæ sequitur Anacharsidis judicium §. XXXVIII. Berneggeri sententia pro bonis moribus contrâ bonas leges, §. XXXIX. Eiusdem pro necessitate legum in Republicâ disputatio. §. XL. Cui satisficit. §. XLI. Quatenus leges scriptæ sint necessaria, §. XLII. Transitus ad secundum collisionis membrum. Princeps si mores per leges suli tollere, debet evitare quosdam novos. §. XLIII. Ne leges sint plurimæ. §. XLIV. Ne leges intendant tollere vitiorum effectus, sed vitia, §. XLV. Ne confundant officium docentis cum jure principis, §. XLVI. Ne aggrediantur vitia nimis radicata scriptis legibus eicere, §. XLVII. Sed exemplo prius præcant, tum leges adjumenti loco adhibeant, §. XLVIII. Tertium membrum collisionis. Mores possunt leges scriptas abrogare, etiam mali bonas, §. XLIX. Nec obstant, voluntatem principis expressam preferendam esse tacite, §. L. Mores tollunt etiam leges, clausulâ, ne unquam abrogentur, munitas, §. LI. Lex scripta etiam solo non suo tolli potest, §. LII. Legum per mores mutatarum exempla duo ex Plinio, Primum, §. LIII. Secundum, §. LIV. Applicatio dictorum ad Germanos. Apud hos ferè perpetuo plus valuerunt mores, quam leges scriptæ, §. LV. Asserti hujus exempla, §. LVI. (Officia Aulicæ Germanorum jam Herodoti tempore usitata §. LVII.) Bonos hos mores tollere voluerunt leges scriptæ non bonas, §. LIX. Probatur, leges scriptas in Germaniam introductas esse peiores moribus antiquis, §. LIX. Taxatio impertinens, quod Germani utantur legibus Ethnicis, cum debeant uti Christianis, §. LX. Cuius morbi fari prudentia Germanica impertinens, §. LXI. Diata, per quam emendatio sperari possit, §. LXII. Etiam in Germaniâ leges scriptæ tollere non potuerunt mores depravatos, §. LXIII. Explicatur monitæ Seckendorffii de Ordinationibus Aulicis, §. LXIV. Ostenditur, Seckendorffium nobiscum sensisse, §. LXV. Contrâ in Germaniâ etiam mores sustulerunt leges scriptas, §. LXVI. etiam non usæ; etiam si leges scriptæ clausulam de non abrogando habuerint, §. LXVII. Origerraris communis, quod leges non possint abrogari solo non usu, §. LXVIII. Respondetur illis, qui negant, observantiam imperii tollere posse leges scriptas, observantiam contrariam detantes, §. LXIX. Monitæ circa explicationem doctrinæ, quod Statibus imperii competat jus belli, etiam offensivi §. LXX.

01 A 6590

ULB Halle

003 090 37X

3

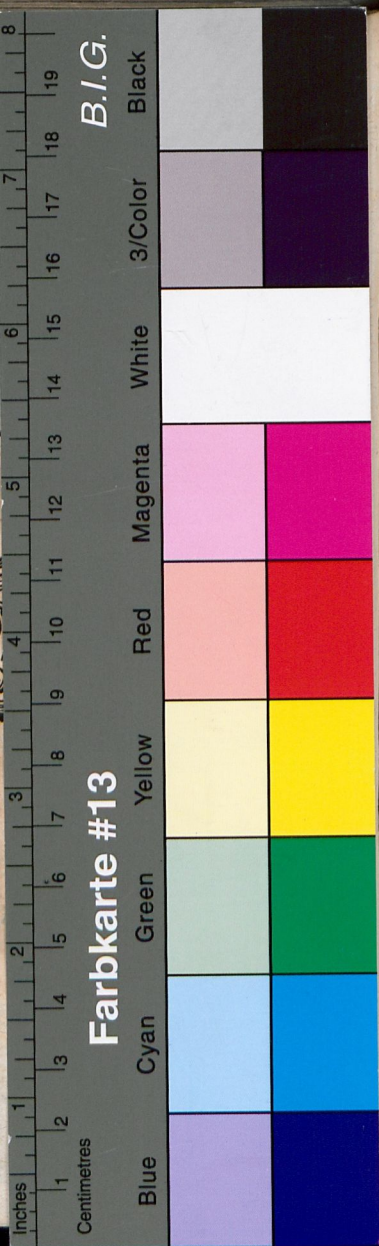

Stk. 21 Folkt
Stk. 22 Hschr. - nicht
erfasst

V. 5. 12

Reho ✓

11X.

DISSERTATIO JURIS PUBLICI,

MORUM
CUM
JURE SCRIPTO
CONTENTIO,

QUAM
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DN. FRIDERICO WILHELMO,
REGNI BORUSSICI HEREDE &c. &c.
Publico Eruditorum Examine submittit
JOHANNES FRIDERICUS BACHOV,
LIBER BARO AB ECHT.

PRÆSIDE
D. CHRISTIANO THOMASIO, Jcto,
CONSIL. REG. BORUSS. ET PROF. PUBL.

Ad diem 14. Octobr. Anni M DCC I.

H. L. Q. C.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,
Literis CHRISTOPH. SALFELDI, REGIMIN. REG. BORUSS. Typogr.